

11-aastane Nyagre, tagasihoidlik siiras poiss, kes elab ema ja kolme vennaga. Kord sattusime tee peal kokku ja ta tuli mind viisakalt tervitama, talutades käe kõrval üht pimedat meest. Kinkisin talle sell sama kaanefoto. Tema reaktsioon oli üks siiramaid, mida oma elus näinud olen, kuigi ta ei teinud ühtki häält peale vaikse aitähi. (Autor.)

ÕPETAJA ABILINE

SISUKORD

1. Millega tegu?	3
2. Ghana lühiülevaade	4
3. Kongo külast	4
4. Kaartidel olevate loomade ja viljade nimekiri	6
5. Tekstid	10
6. Märksõnade register	27

Selle õppematerjali lasteaedadele ja põhikoolidele on tootnud MTÜ Mondo Maailmahariduskeskus. „Külla Kongo külla“ valmis tänu Eesti Välisministeeriumi arengukoostöörahadele.

MTÜ Mondo on üks Eesti esimesi arengukoostöö ja maailmaharidusega tegelevaid organisatsioone. Mondo pakub võimalust annetada Ghana, Keenia, Uganda ja Afganistani kogukondade sotsiaalseks arenguks. Toetada saab nii konkreetse lapse haridusteed kui naiste ja erivajadustega inimeste toimetulekut. Programmi toel käib 2012. aastal koolis 75 Keenia ning 130 Ghana Kongo küla last. Vaata lisa aadressil www.muudamaailma.ee

Tagasiside on teretulnud: maailmaharidus@mondo.org.ee

Kirjutanud ja pildistanud *Irita Raismaa*
Kujundanud *Triinu Tulva*
Trükitud trükikojas *Ecoprint*

Tallinn, 2012

Materjali kopeerimine ja kasutamine muudes kontekstides pole lubatud ilma eelneva kokkuleppeta.

Esikaas: fotol on 11-aastane Nyagre Kongo küla algkoolist, tilluke arglik poiss, kes kaamera ees särama lööb (2010. a).

Tagakaas: Gorugi algkooli lapsed ja õpetajad (2011. a).

MAAILMAHARIDUSLIK FOTOMAPP

Millega tegu?

„Külla Kongo külla!” on tekstidega fotomapp, mis aitab tuua koolitundi **maailmahariduslikke vaatenurki**. See on lisavahend õpetajale, kes soovib ärgitada meie lapsi mõtisklema ja arutlema nii üleilmsetel kui ka kodustel igapäevateemadel; või õpetajale, kelle sihiks on suunata oma hoolealused märkama ja väärtustama maailma eripalgelisust, oma kaaslast, keskkonda ja iseend selle keskel.

Mapis on 18 A3-möödus fotoplakatit, mis piltlikustavad erinevaid teemasid, millega laps igapäevaelus kokku puutub. Teemadele lähenetakse läbi **Aafrika külalaste elu** ja väljakutsete. Fotodele on valitud **laste-
aia- kuni algkooliealised lapsed** (v.a foto nr 6), mistõttu on soovitatav seda kasutada samas vanuses Eesti lastega. Aafrika eakaaslastega tutvumine võimaldab näha sarnasusi seal, kus neid ehk esialgu ei märkagi, ja mõistma, et ka kaugel Kongo külas on lastel unistused ja rõõmud. Lihtsalt nende võimalused on teised.

Fotode abil saab uurida **argiteemasid**, nagu söök, mäng, kool, õppimine, kodutööd, loomad, või näitlikustada **keskkonnateemasid**: vesi, kliimamuutused, (plast)prügi, haigused, arengumaad. Oluline on ka väärtuste ja **hoiakute kujundamine** ning nende üle arutlemine (*töökus, sihikindlus, jagamine, sallivus, avatus, kaastunne, sõprus, eelarvamused*).

Laias laastus on **fotod jaotatud kaheks**: esimesed on seotud hariduse, õppimise ja kooliga, teine osa keskendub igapäevategemistele ja elukeskkonnale. Samas on enamik teemasid omavahel tihedalt seotud, nii et mõnest saab rääkida peaaegu iga foto juures.

Fotode tagaküljel on sisu avavad kirjeldused ja ideid pakkuvad küsimused. Teksti võib lastele ette lugeda täies mahus või lühikarpe või lihtsalt ümber jutustada. Oluline on võimaldada lastel fotoga tutvuda ja kujundada neil oma ettekujutus, enne kui lugeda tagaküljel olevat selgitust. **Arutelu** võib toimida nii enne kui ka pärast teksti ettelugemist. Seejuures võib mõne pildiga tegeleda mitmeid kordi, avades iga kord erinevaid teemasid (*nt viies foto käsitleb teemasid lapstööjõud, haridus, toit, koostöö, sõprus, sihikindlus*).

Enne fotoseletuse kuulamist võiksid lapsed arutada, mida nemad pildil näevad: kes seal on, mis ta teeb; miks ta nii teeb või välja näeb; kus; millal; mida tunneb; mis eelnes või järgnes pildistatud hetkele jms. Kas nende emotsioon ja arvamus jäävad samaks pärast seda, kui õpetaja on lõpuks teksti(katke) ette lugenud?

Sihiks on mõjutada meie lapsi mõistma erinevusi, tõmbama paralleele ja nägema seoseid, selle asemel et kritiseerida või lähtuda stereotüüpsetest eelarvamustest. Oluline on avatus ja kohanemine.

Vähem tähtis ei ole kaaslaste **tähelepanelik kuulamine**. Selle lihtsustamiseks võib lasta ringi käia näiteks mänguasjal, mille hoidjal on õigus sõna võtta, ilma et teised teda katkestaksid. Arvamusi ega küsimusi ei tohi valeks tituleerida, aga õpilastele tuleb vajadusel meenutada, et kommentaarid peaksid olema sõbralikud ja positiivsed. Nii areneb ka oskus rühmatöös kaasa lüüa ja väljendada seda, mis oluline, ilma et peaks liialt pelgama.

Lisaks fotodele on mapis **kaks värvilist plakatit**, mille abil saab tutvustada Ghana ja Kongo küla asukohta, riigilippu, Ghana loomi ja puuvilju, põllusaadusi. **Brošüür „Õpetaja abiline”** annab ülevaate nii Ghanast kui Kongo elu-olust, samuti leiab siit needsamad plakatite tekstid, loomade ja viljade lühitutvustused ning lõpuks märksõnade registri.

Kõik fotod on tehtud Ghanas Kongo külas aastatel 2010 (aug–dets) ja 2011 (sept–nov).

Jõudu, armas õpetaja, lastele maailma avamisel

Irita Raismaa

Maailmahariduskeskus
2012. kevad

Ghana lühiülevaade

Kui vaadata Aafrika kaarti ja kujutleda, et see on revolvrilikujuline, siis jääb Ghana sinna, kus on kujuteldav päästik. Ghana asub **Aafrika lääneosas**, geograafiliselt peaaegu maailma keskel.

Praegu on Ghana üks **Aafrika demokraatlikumaid riike**, ent kunagi oli Ghana Briti koloonia ning seda kutsuti Kullaranikuks. Kuna Ghana asub mere ääres, oli seal hea Euroopasse suurtes kogustes rikkusi vedada, nagu kulda, teemante, elevandiluid, puitu ja kakaoubet.

Aastal **1957** sai Ghanast **esimene iseseisev riik Sahara-taguses Aafrikas**. Praeguseks on Ghana edukamaid Aafrika riike nii demokraatia kui majandusnäitajate poolest.

Ghanas elab umbes **24 miljonit inimest**, seega on seal ligikaudu 18 korda enam elanikke kui Eestis. Pindalalt on Ghana Eestist vaid viis korda suurem.

Ghana naabriteks on sellised riigid nagu Elevandiluurannik (ehk Côte d'Ivoire), Burkina Faso ja Togo. Kõik need riigid on endise Prantsuse kolooniad ja sellepärast räägitakse seal prantsuse keelt. Kuna Ghanat koloniseerisid britid, on seal siiani riigikeeleks inglise keel.

Kuigi Ghana **ametlik keel on inglise keel**, on seal ka väga palju kohalikke keeli — koguni 79 erinevat keelt ja murret!

Lääne-Aafrikas asuvad maailma suurimad **kakaootootjad**. Ghana on teisel kohal, esimesel kohal on tema naaberriik Elevandiluurannik. Nende kasvatatud kakaoubadest on tehtud ka meie šokolaad.

Ghanalased on **tuntud oma sõbralikkuse poolest**, vahel peetakse neid isegi maailma sõbralikemateks inimesteks. Ghanas ei toimu ka kodusõdasid nagu mõnedes teistes Aafrika riikides, tegu on ühe rahumeelsema riigiga Mustal Mandril.

Nagu Eestigi lipp koosneb ka **Ghana lipp** kolmest värvitriibust, ainult et värvid on erinevad ja lipu keskel on must täht. Ghana lipul on valgusfoori värvid: punane, kollane ja roheline. Punane värv sümboliseerib verd, mida iseseisvumise saavutamiseks valati; kollane on kulla sümboliks, sest see on Ghana põhilisi rikkusi; ja rohelisega tähistatakse põllumajandust, millega tegeleb suur osa Ghana inimestest. Must täht lipu keskel sümboliseerib Aafrika vabanemist Euroopa riikide koloniseerimisest.

Kui Eestis on neli **aastaaega** — suvi, sügis, talv, kevad —, siis Ghanas sellised sõnu ei kasutata. Seal eristatakse kaht aastaaega: vihma- ja kuivaperioodi. Vihmahooajal sajab palju, õhk on kuum ja väga niiske, loodus tärkab ja põllutaimed kasvavad. Kuival hooajal muutub õhk jälle kuivaks, vihma ei saja, mistõttu taimed näruvad ja rohelus kaob.

Enam kui pool ghanalastest elatab end põllumajandusega. Kuna kliima on Ghanas piirkonniti väga erinev (põhjas kuiv savann, Lõuna-Ghanas troopiline mets), siis kasvatakse erinevates regioonides erinevaid põllusaadusi: Lõuna-Ghanas kakaod, õlipalme, koolapähklit, maniokki, jahubanaani; põhja pool hirssi, tšillipipart, maisi, jamssi, tomatit.

Ghanalased on **palju usklikumad kui eestlased**. Üle poole ghanalastest peab end kristlasteks, aga Ghanas elab ka palju islamiusulisi ehk moslemeid ning vanade Aafrika põlisusundide järgijaid. Selliseid inimesi, kes end usklikuks ei pea, seal peaaegu polegi.

Ghana **kõige populaarsem spordiala** on kahtlemata jalgpall, mida armastavad nii poisid kui tüdrukud. Jalgpalli maailma-meistrivõistlustel 2010. aastal oli Ghana väga edukas, jõudes veerandfinaali. See tekitas Ghanas tõelise sensatsiooni.

Eesti on jagatud 15 maakonnaks, Ghanas on aga **kümme erinevat regiooni**. Kõige põhjapoolsem kannab nime Ülem-Ida regioon. Seal asubki Kongo küla, mida fotomapp „Külla Kongo külla!“ tutvustab.

Kongo külast

Käesolev õppematerjal keskendub Kongo-nimelisele kogukonnale, mis asub Ghanas. Kongo küla asub kaugel Ghana põhjapiiril Ülem-Ida regioonis Burkina Faso külje all (vt kaardilt). Ülem-Ida regioonis elab ligi miljon inimest (Ghanas on kümme regiooni). Seda peetakse riigi kõige vaesemaks piirkonnaks. Enamik Ülem-Ida inimesi elab maal ning tegeleb põllumajandusega.

Põhja- ja Lõuna-Ghana on väga erinevad: nii kliima, toidu, kultuuri, keelte kui ka haridustaseme poolest. Kui terves Ghanas läheb kooli ca 90% lastest, siis Põhja-Ghanas vaid 60%. Kui terves riigis on kirjaoskajaid umbes 63%, siis Ülem-Ida regioonis vaid 30%. Kontrastid on tohutud.

Miks?

Põhja-Ghana on läbi ajaloo olnud riigi jaoks vähem tähtis kui Lõuna-Ghana, eriti koloniaalaegadel, kuna maavarad, mineraalid ja muud rikkused saadi lõunast. Põhjaghanalasi kasutati kui tublisid töölisi lõunaregioonides asuvates kaevandustes ja istandustes, sinna suunati ka riiklikud investeeringud. Põhja-Ghana inimesi ei peetud vajalikuks harida ning riiklik koolisüsteem jõudis sinna palju hiljem.

Seepärast ei saa enamik Kongo küla lapsi oma vanematelt koolitükkide tegemisel abi paluda — nende vanemad ei oska ei

lugeda ega kirjutada. Vaid iga kolmas Kongo küla inimene, kes on vanem kui 15-aastane, suudab kirjutatud tekstist aru saada. Laste parimateks õpetajateks on vanemad õed-vennad ja sõbrad, kes on koolis käinud.

Kongo külas elab umbes **7000 inimest**, kuigi täpset arvu ei tea keegi. Enamik kodusid on hajusalt suurel maa-alal, nii et majade vahele jäävad suhteliselt pikad vahemaad nagu Eesti maapiirkondades. Lisaks võib ühes majapidamises elada palju inimesi, lausa mitu perekonda.

Kuna enamik Kongo inimesi tegeleb põllumajandusega, **sõltuvad nad täielikult kohalikest ilmaoludest**. Elatakse kahe aastaaja taktis (vihma- ja kuivaperiood): maist kuni oktoobrini sajab vihma, päike kuumab ja taimed kasvavad. Selle aja jooksul nii külvatakse kui koristatakse saak. See on aeg töörassimiseks, mistõttu jääb mõnede laste koolitee lünklikuks.

Novembrist aprillini on **kuivaperiood**, mille jooksul peab kogutud toiduvaredega hakkama saama. Selle perioodi jooksul loodus kuivab, inimestel ja loomadel on vähem süüa, paar kuud puhuvad külas tolmused tuuled Sahara kõrbest, päevad on väga kuumad ja ööd tavalisest külmemad.

Kongolased **söövad** iga päev hirssi, aga ka maisi, riisi, maguskartulit, maapähkleid, uba, tomatit, okrat ja jamssi. Lisaks kasvatatakse punast pipart, mistõttu on toidud teravad. Süüa valmistatakse söepliidil.

Lihast toitutakse pisut vähem, kuna see on kallim. Kõige enam süüakse pärlkana- ja kitseliha, aga ka eesli-, veise- ja lam-baliha. Delikatessiks peetakse koeraliha, harvem leidub sisaliku-, püütoni- või mõne metslooma liha.

Mehi, kes teenivad elatist **küttimisega**, on vähe, kuigi täpse käega kütid on au sees. Pisemate loomade või lindude, eriti pärlkanade püüdmiseks kasutatakse ragulkat.

Nooremad mehed töötavad ka **kullakaevandustes**, tegutsedes sageli sügavates käikudes ja tunnelites, millesse laskumine või neist väljatulek nõuab väga head füüsilist vormi ning on varingute ja kukkumiste tõttu eluohtlik.

Pindmisi kaevandustöid teevad enamasti noored poisid, kes teenivad perele toidulisa või koguvad raha koolitasudeks. Paljud jätavad seepärast kooli pooleli.

Kongo piirkonnas on viis **algkooli** (1.–6. klass) ja kaks **põhikooli** (7.–9. klass), Kongo **keskkool** (10.–12. klass) on ca 5 kilomeetrit eemal. Vaid vähestel lastel on võimalus keskkoolihariduseni jõuda (mõni protsent), enamik peab piirduma algkooliga. Haridus on tõeline privileeg.

Peamised põhjused on järgmised:

- enamik lapsevanemaid on kirjaoskamatud, paljud neist ei suuda näha haridust kui pikaajalist investeringut. Töötav laps aitab perel toime tulla ja tulu on kohe näha;
- iga kolmas 7–14-aastane laps töötab täisajaga (põllundus, tootmine, kaevandus, kaubandus, teenindus);
- vaesus — eriti raskes olukorras on ühe või mõlemad vanemad kaotanud lapsed, kel pole raha ei õppimismaterjalide, eksamitasude, riiete ega ka söögi jaoks;
- tüdrukute mehelepanek noores eas, varajane rasestumine;
- haigused (malaaria, kõhutüüfus, düsenteeria, kõhulahtisus jm), pikad vahemaad;
- õpetajate ja õpetamisvahendite puudumine.

Lapsel, kel õnnestub keskkooliharidus saada, kulub selleks keskmiselt 20 aastat.

Ghana **kooli õppekavas** on ka aineid, mis Eestis tavalised pole, nt põllumajandus-õpetus, usu- ja moraaliõpetus ning kultuuriõpetus, paremates koolides ka prantsuse keel (Ghana naabrid on prantsuskeelsed). Kultuuritunni eesmärgiks on õpetada lastele kohalikke tantse, trummimängu ja laulu. Pole last, kes laulda ja tantsida ei oskaks.

Ghana **ametlik keel** on inglise keel ja see on Ghana koolides kohustuslik, kõik õpikud on inglise keeles. Kongo küla asub aga kaugel maapiirkonnas, kus paljud inimesed inglise keelt ei valda. Sellepärast juhtub nooremates klassides tihti, et õpetaja räägib lastega nabti keeles. Nabt on murre, mida kõneldakse vaid Kongo külas ja selle lähedal. Nabt ei ole kirjakeel, s.t et seda ei kirjutata, ainult räägitakse. (Maa ilma väiksemaid kirjakeeli on eesti keel, veel pisem on vaid islandi keel!)

Toma-toma! — nii öeldakse nabti keeles tere.

Kongo on **patriarhaalne ehk isajärgne kogukond**, see tähendab, et meestel on ühiskonnas tugevam positsioon kui naistel: neil on suurem sõna- ja otsustusõigus, pärandus liigub vaid isaliini pidi, naine kuulub mehe perekonnale, lapsed kuuluvad isale jne. See tingibki vähese motiveerituse tüdrukute harimiseks.

Äärmiselt paigas on kogukonnasisene hierarhia: inimese staatuse määrab hõimu- ja perekuuluvus, sugu, vanus ja ametikoht.

Külal on ka oma **pealik**. Traditsioonilise pealiku roll pole Põhja-Ghanas siiski nii märkimisväärne kui lõuna pool, kus kohalikel pealikel on suur mõjuvõim.

Kongolased on **väga usklikud**. Umbes pooled elanikest austavad oma põlisusku, mis hoiab au sees esivanemaid ja loodusvaime, kellele ohverdatakse harva ka loomi või linde. Teine pool elanikkonnast on kristlased, kellest paljud käivad pühapäeviti hiiglaslikus katoliku kirikus. See on teinud Kongost ühe katoliiklaste keskuse, kuhu kogunevad nõupidamistele nii kirikutegelased kui mungad. Moslemeid on külas vaid mõni üksik.

Kongot ümbritseb **savann**. Savanni iseloomustavad suured tasandikud, mis on hõredalt kaetud madalate puude ja rohhtaime-dega. Seal kasvab näiteks ahvileivapuu ja akaatsia. Kuivaperioodil, kui rohi on väga kuiv, puhkeb savannis palju tulekahjusid, mistõttu on suured alad enne vihmaperioodi algust tuhaga kaetud. Vihma saabudes hakkab rohi taas kasvama.

Kuigi vahemaad on pikad, **liigub palju Kongo piirkonna inimesi jala**. Eriti sitked on naised, kes kannavad pikki kilomeetreid kaupa turule või käivad kaevul vee järel. Mehed kasutavad rohkem **jalg- ja mootorratast**, vaid paaril Kongo küla inimesel on oma auto. Lapsed käivad kas jala või sõidavad rattaga. Kel kodus eesel, saab ka ratsutada või vankris sõita. Lähimasse linna Bolgatangasse, mis asub 16 km kaugusel, minnakse bussi või mootorrattaga.

Rohkem infot Kongo küla laste ja nende elu kohta saab fotoplakatitelt.

Põnevaid avastusi!

Kaartidel olevate loomade ja viljade nimekiri

Loomad:

1. PAAVIAN

Paavian on üsna suurt kasvu ahv (ca 1 m), kes elab Aafrika savannis. Paavianid elavad suurtes karjades ja võivad inimese oma valju häälsusega päris ära hirmutada. Kongo küla ümbritsevas savannis kohtab paaviane harva, kuigi vihmahooajal käivad nad mõnikord inimeste maapähkli- ja maisipõldudel pahandust tegemas. Paavian on ka jahiloom, keda kütitakse liha pärast.

2. KOBRA

Kobra on väga mürgine madu, kes on teada-tuntud selle poolest, et tõstab ärrituses oma keha esiosa üles ja sirutab kaela ümber oleva lõdva naha laiali nagu kapuutsi. Kongo külas on kobra kardetud madu, kuna ta on agressiivne ega pruugi vaikselt taganeda nagu enamik loomi. Inimestele ei meeldi tema nimegi suhu võtta. Õnneks on kobra aktiivne öösiti ja inimestega eriti kokku ei puutu. Külainimesed räägivad, et tema silmad plingivad öös nagu tulukesed.

3. KROKODILL

Kongo ümbruse tiikides ja jõgedes on krokodille päris palju, aga kuna inimesed on sellest teadlikud, satuvad nad väga harva rünnaku ohvriks. Pigem hoiavad hoopis krokodillid veekogude põhja, sest pelgavad, et inimesed tulevad neid jahtima.

4. PÜÜTON

Püütonid on suured maod, kes elavad Aafrikas ja Aasias. Neid leidub rohkesti ka Kongo küla ümbruses. Püütonid pole siiski väga kardetud, sest nad pole mürgised ega agressiivsed. Tavaliselt tulevad nad külasse, kui on näljas. Kongo naaberkogukonnas on püüton lausa püha loom, kellele kunagi liiga ei tehta, isegi siis kui ta tuleb pärilkanu või mune näppama.

5. KAMEELEON (vt fotoplatat 16)

Kameeleon on sisalik (u 160 liiki), kes elab peamiselt Sahara-taguses Aafrikas, vähesel määral ka Lõuna-Euroopas, Põhja-Aafrikas, Lähis-Idas, Lõuna-Indias jm.

6. NAHKHIIR

Nahkhiired on ainsad imetajad, kes suudavad tõeliselt lennata (nt lendoravad pigem liuglevad). Nad söövad puuvilju, putukaid ja sääski. Kongo küla lastele meeldivad eriti need puuviljad, mida nahkhiir pisut näksinud on, sest on teada, et nahkhiired valivad välja just kõige magusamad ja mahlasemad viljad.

7. JÕEHOBU

Jõehobu elab Aafrikas ja on üks maailma raskemaid maismaaloomi. Enamiku oma päevast veedab ta vees, sest vesi ja muda ei lase jõehobu kehal päikese käes üle kuumeneda. Päikest jõehobu ei talu, kuna ta kaotab naha kaudu palju vett.

Jõehobu peakuju meenutab natuke konna pead, ka jõehobu saab silmad ja ninasõõrmed vee peal hoida, samal ajal kui ülejäänud keha on vee all. Ujudes ja sukeldudes sulgeb ta oma kõrvad ja ninasõõrmed.

Jõehobu on taimetoitlane, nii et tema laial seljal soojendavad end turvaliselt nii kilpkonnad, linnud kui isegi krokodillipojad.

8. VAARAOROTT e mangust

Vaaraorott on pisike nirgilik Aafrika ja Aasia kiskjaline. Nagu nirgidki tegelevad ka vaaraorotid maa-aluste käikude kaevamisega ning toituvad putukatest, vihmaussidest, sisalikest, madudest ja närilistest. Tänu oma väledusele, tihedale kasu-kale ja immuunsusele ussimürgi suhtes on vaaraorotid tuntud kui osavad vastased mürkmadudele, eriti kobradele.

9. AAFRIKA ELEVANT

Aafrika elevant on maailma suurim maismaaimetaja, kes võib kaaluda kuni 6 tonni ja kasvada 4 m kõrguseks. Ta elab ligikaudu 60-aastaseks ja kasvab kogu elu — see tähendab, et karja kõige suurem elevant on tõenäoliselt ka kõige vanem.

Elevandi lont on tegelikult pikk nina, mida ta kasutab nii nuusutamiseks, hingamiseks, joomiseks, pasundamiseks kui ka toidu ülesnoppimiseks — selles on üle 100 000 lihase, aga ei ühtki konti.

10. TÜÜGASSIGA

Tüügassiga on Aafrika savannis elav kodusea sugulane. Tüügassiga on saanud oma nime pea küljes oleva nelja tüükataolise moodustise järgi. Omavahelistes jõuproovides on need tüükad isastele tüügassigadele kasulikud enesekaitsevahendid.

11. LEOPARD

Leopard on ilus suur kaslane, kes elab Aafrikas ja Aasias. Leopardid on erakud, eelistades üksi elada ja öösiti jahti pidada. Haavatud või ohustatud leopard on ohtlik, aga üldjuhul on ta väga häbelik ega otsi inimesega mingit kontakti. Leopardid on väga head ujumised ja ronijad ning suudavad puu otsa vedada isegi 50-kilose saaklooma.

12. ANTILOOP

Aafrika savann on koduks paljudele antiloopele. Neid on ligi sada erinevat liiki, näiteks gasell ja gnuu. Antiloobid elavad suurtes karjades ja liiguvad pidevalt, et söögiks rohtu leida. Lisaks peavad nad valvel olema lõvide, hüljakute ja teiste kiskjate pärast, kes neid jahivad. Seepärast on antiloobid ka kiired jooksjad.

13. SOOMUSELINE SIPELGAÕGIJA

Sipelgaõgija on maailma ainus imetaja, kelle kehal on soomuskate. Need soomused on meie küüntega samast materjalist. Öösiti käib sipelgaõgija ringi ja otsib putukaid, päevaks tõmbab end kerra ja puhkab. Samamoodi tõmbab ta end kerra, kui on ohustatud. Ta pole suur, vaid 30–100 cm. Sipelgaõgijal pole hambaid, aga tal on pikk keel, mida on mugav sipelgapessa torgata. Looduses on sipelgaõgija ohustatud, kuna inimesed jahivad teda nii liha kui naha pärast.

14. LÄÄNE-AAFRIKA MANAATI e merilehm

Merilehmad on suured ja väga aeglased veeloomad, kes elavad Ghana rannäärsetes vetes, jõgedes ja Volta järves, mis on maailma suurim tehisejärv. Nad on taimetoitlased ja täiesti ohutud. Kahjuks on nad seetõttu ise väga ohustatud, kuna neid kütivad inimesed, ka jäävad nad kogemata mootorpaatide ette või kalavõrkudesse.

15. VAAL

Kas teadsid, et sinivaal on maailma suurim imetaja? Aga seda, et vaalade lähimad sugulased on jõehobud? Arvatakse, et miljonid aastaid tagasi elas vaal hoopis maismaal ja oli jõehobutaoline neljajalgne imetaja.

2007. aastal avastati Ghana vetest naftat. See on teinud mõned firmad rikkaks, aga vaalad on naftapuurimise tõttu kannatanud ja mõned ka elu kaotanud.

Viljad:

1. MAAPÄHKEL (vt fotoplakat 15)

Maapähkel on tegelikult kollaste õitega maapähklitaimede seeme. See taim kasvab mullas ja tema juurte otsas valmivad oataolised kaunad. Kauna katki tehes saab kätte seemned ehk maapähklid.

Maapähkli kasvatamine on Kongo külas väga oluline, sest maapähkel on väga toitev ja peab hästi karmidele kliimaoludele vastu.

2. TOMAT

Tomat kasvab Kongo küla põldudel, mitte kasvuhoones nagu meil suviti kombeks. Seal on kliima vihmahooajal piisavalt soe ja niiske, soojemgi kui meie kasvuhoonetes. Valgusnõudlikule tomatile meeldib see väga.

Kas tead, et 16. sajandil tõid tomati Euroopasse hispaanlased, aga paarsada aastat kasvatati seda vaid ilutaimena, kuna arvati, et tomat on mürgine?

3. MAGUSKARTUL ehk bataat

Maguskartulit iseloomustab väga hästi selle eestikeelne nimi. See näeb välja nagu kartul (kuigi on vahel palju piklikum) ja on oma konsistentsiltki nagu kartul, ainult selles on palju rohkem suhkrut. Mõni maguskartuli sort on ka oranžikaskollakas nagu porgand (seal on palju A-vitamiini!).

Kongo külas saavad külalised maguskartulit osta turupäevadel, kui üks vanatädi neid suurel hulgal keedab, laua peale ritta seab ja soovijatele müüb.

4. JAMSS

Jamss on tärklisist täis mugul nagu kartulgi, ainult palju-palju suurem, kaaludes 4–8 kilo (isegi kuni 70 kilo!) ja kuni 1,5 meetri pikkune. Ka saab seda üsna samamoodi küpsetada, praadida ja keeta, ainult koor on tal palju paksem.

Jamss kasvab troopilises kliimas ja on Lääne-Aafrika olulisimaid mugulvilju (lisaks maguskartul ja maniokk). Kongo küla põldudel teda ei kasvatata, aga jamss on üks väheseid vilju, mida külla n-ö imporditakse.

Jamss on väärtuslik, kuna seda ei pea külmkapis säilitama. Aafrikas, kus paljudel inimestel pole elektrit, on see väga oluline. Jamsi auks korraldatakse isegi festivale.

5. MANGO

Mango on Aasiast pärit troopiline puuvili.

Kongo külas on palju mangopuid, mis kannavad vilja märtsi ja aprilli paiku. Mangopuud on olulised ka ülejäänud aastal: kuna need on suured tihedad lehtpuud, on nende all hea koguneda, koosolekuid pidada ja päikese eest varju otsida. „Saame mangopuu all kokku!” ütlevad sõbrad üksteisele.

6. OKRA (vt fotoplatat 12)

Okra on Aafrikas armastatud köögivilj. Kuni kahemeetrise taime viljaks on 10–20 cm rohekas kupar, mida süüakse poolvalminult (hiljem läheb vili liiga kiuliseks). Enamasti okra kupraid keedetakse. Sellest et okra on toidu sees, saab kohe aru — see eritab limataolist ollust ja toit hakkab „venima”.

Kongo külas lõigatakse kuprad tükkideks ja kuivatatakse päikese käes, et neid saaks toidus kasutada ka kuivaperioodil, kui põllud saaki ei kanna.

7. HIRSS (vt fotoplatat 12)

Hirss on troopiline teravili. Kongo külas kasvatatakse hirsisorti, mis kasvab väga kõrgeks, u 3-meetriseks. Kohalike jaoks on see kahtlemata kõige tähtsam toiduaine, mis aitab rasketest põuaperioodidest üle saada.

Kongo lapsed hindavad hirssi väga, kuigi söövad iga päev üht ja sedasama toitu. Nad usuvad, et see teeb neid tugevaks ja hoiab tervena. Neil on õigus, hirsis on palju mineraale ja valku, mida lastele vaja on.

Kongo külas on ka palju pitobaare. Pito on hirsist tehtud õlletaoline jook. Seda ei jooda aga õllekruusidest, vaid kalebassidest, s.o kuivatatud pudelkõrvits.

8. MAIS (vt fotoplatat 5)

Maisi kasvatatakse üle maailma. See on teravili, mis kasvab umbes 3 meetri kõrguseks ja mille küljes on 1–4 maisitõlvikut.

9. AHVILEIVAPUUDE VILI

Ahvileivapuu e baobab on muljetavaldav troopiline puu — väga suur ja tõeliselt jäme. Ahvileivapuu tüveümberruud võib olla ka 11 meetrit! (Pange käed kokku ja vaadake, mitut inimest on vaja, et sellisel tüvel ümbert kinni võtta!) Ühe Aafrika ahvileivapuu ümberruud oli koguni 47 meetrit.

Ahvileivapuude vili on piklik kurgitaoline kupar, mille jahune sisu on söödav.

10. RIISITERAD

Riisitaimeks on kõrs, peaaegu selline nagu meie heinamaadel. Selle kõrre otsas on riisiterad. Algul on need kesta sees, nagu ka nisu- ja rukkiterad. Et riisitera kesta seest kätte saada, viiakse riis veskisse.

Riisi Kongo külas väga palju ei kasvatata. Kohalikku riisi peetakse ka vähem kvaliteetseks, eelkõige sellepärast, et see pole nii puhas kui vabrikuriis. Naised puhastavad riisi käsitsi ja nii jäävad toidu sisse mõned kivikesed, mis võivad ettevaatamatul söömisel hamba lõhkuda. Kohalik riis on siiski odavam ja tervislikum kui imporditud välismaa riis.

11. OAD (fotoplatat 12)

Uba on Kongo küla toidus oluline, eriti kuna seda on hea kuivatatult säilitada ja selles leidub väga palju kasulikku, näiteks proteiine ja kiudaineid.

12. PIPRAKUNAD

Punast pipart kasvatatakse Kongo küla põldudel. Neid on erinevaid sorte, aga levinumad on väga tulise maitsega. Seepärast on külatänavalt süüa ostes targem taskurätt kaasa võtta, sest väga krehvtist toitu süües võib nina tilkuma ja pisarad voolama hakata.

Punast pipart kuivatavad külainimesed päikese käes, et varuda neid kuivaperioodiks, kui põldudel midagi ei kasva.

Kas tead, et punane pipar on tegelikult mari?

13. SHEAPÄHKLID

Sheapuud kasvavad Kongo küla ümbritsevas savannis. Need on väga väärtuslikud puud, kuna nende pähklitest tehakse sheavõid. See on kreemjat värvi või, mida külanaised kasutavad enamasti toidu sees rasvana, aga ka kreemina ning marastuste jm ravimiseks.

14. KOHVIOAD

Kohv pärineb Aafrikast, Etioopiast.

Kohvijooki tehakse ubadest, mis kasvavad kohvipõõsa marja sees. Need oad kuivatatakse ja röstitakse, et saada tumepruun kohviuba. Kohvipulbri saamiseks peab röstitud kohviube jahvatama.

Kongo külas kohvi väga ei jooda, kuna kohviistandused on Lõuna-Ghanas ja põhjas asuvasse Kongo külla jõuab vaid välimaine kohvipulber. Kuna kohv on külaelanike jaoks väga kallis, jaotavad poemüüjad kohvipulbri imepisikestesse kilekottidesse, nii et soovija saab osta kohviportsu, millest jagub paari tassitäie jaoks.

Kas tead, et kõigest ühe tassitäie kohvi valmistamiseks kulub u 50 kohviuba?

15. BANAANID

Kas oled kuulnud, kuidas keegi ohkab, et mis neil aafriklastel viga — lamavad laisalt puu all ja ootavad, et banaan neile sülle kukuks?

Tegelikult ei kasvagi banaanid puu otsas! Banaan ei ole puuvili, vaid väga suur rohttaim, mille külge kasvab kobar. Üks selline kobar võib kaaluda kuni 50 kilo ja seal võib olla korraga üle saja vilja.

Need banaanid, mida müüakse meie poodides, on vaid üks paljudest banaanisortidest. Banaanivili võib olla isegi lilla, punane või oranž.

16. KAKAOVILI

Kakaovili kasvab puu otsas, aga mitte oksa, vaid puutüve küljes. Kakao on kollaka paksu koorega ca 10-sentimeetri paksune vili, mille sees on valged seemned (15–20 tk), mis kuivades pruuniks muutuvad. Need seemned ongi kakaooad, millest tehakse kakaomassi. Kakao on šokolaadi peamine koostisaine. Kakaouba ise on täiesti suhkruvaba ja mõru maitsega, aga šokolaadi lisatakse suhkrut.

Maailma suurimad kakaoototjad on Elevandiluurannik ja Ghana. Sealt transporditakse Eestisse ka kakaomass, millest tehakse Kalevi šokolaadi. Ühe kilo šokolaadi tegemiseks peab korjama ligi 900 kakaouba.

Ghana kakaoistandustes töötab tuhandeid lapsi sisuliselt orjadena. Lapstööjõud on suur probleem, kuna neile lastele ei anta võimalust koolis käia ja nii ei õpigi nad lugema ega kirjutama. Kuigi Kongo külas ühtegi istandust pole, peavad mõned lapsed minema Lõuna-Ghanasse tööd otsima, et aidata perel toime tulla. Mõned neist lastest satuvad kakaoistandustesse.

Üks Aafrika laps peab tegema palju tööd rasketes oludes (neid ka röövatakse ja ostetakse istandustesse), jäädes lapse elust ja koolist ilma, teisel pool maailma sööb aga hoopis teine laps šokolaadi ega teagi, kuidas see toodetud on.

Kas tead, et kakaooad on olnud ka maksevahendiks nagu tänapäeva raha?

17. ANANASS

Nagu banaan nii on ka ananass rohttaim, mis kasvab umbes meetri kõrguseks ja mille keskelt ananassivili välja kasvab.

Ananass pärineb Lõuna-Ameerikast. Seda kasvatatakse Lõuna-Ghanas, põhja Kongo külla jõuab teda harva, sest külaelanikud ei jõua eriti osta puuvilju, mida nad ise ei kasvata.

1.

Lamisi kooliteel

haridus, keskkond, kliima, kodutööd, kohustused, kool, koolist puudumine, koolitee, lasteaed, sihikindlus, tüdrukute haridus, õed-vennad, õpihimu, üksteise aitamine

Kongo küla lastel on tavaliselt rohkem õdesid ja vendi kui Eesti lastel. Mõned neist peavad seetõttu koolist koju jääma, et väikeste õdede-vendade eest hoolt kanda. Seda juhtub eriti vihmahooajal, kui emad-isad põllul vilja külvavad või saaki koristavad. Kahjuks leidub ka isasid, kes ei oskagi haridust hinnata ja arvavad, et lastest — eriti tüdrukutest — on kodus rohkem kasu. Seepärast otsustavad mõned lapsed oma väikeõe või -venna kooli kaasa võtta, selle asemel et neid koju hoidma jääda.

Kongo küla lapsed on iseseisvad ja kohusetundlikud, nad jalutavad ise kooli. Emad ja isad lapsi kooli ei vii, liiati veel autoga. Pildil olev 9-aastane tüdruk Lamisi ärkab igal hommikul pool kuus ja äratas seejärel oma ema. Lamisil ei ole äratuskella, ta ärkab koos päikesega. Pärast ärkamist peseb ta end puhtaks, võttes pangest vett, ning teeb seejärel sama oma väikese vennaga. Kell kuus sööb ta juba hommikuks seda, mis eelmisest õhtust järele jäänud. Enamasti on see kohalik toit nimega Tuo Zafi, keedetud hirsimass kastmega.

Seejärel peseb tüdruk kausis kõigi nõud, pühib puhtaks koduõue, võtab oma koolikoti ja asub koos väikevennaga kooli poole tee.

Koolitee on väikevenna jaoks raske, sest käima peab kaks kilomeetrit, ilm on kuum ja jalanõusid alati pole. Siis on Lamisi oma vennale abiks ja kannab teda seljas.

Kella seitsmeks jõuavad nad kooli ja Lamisi hakkab koos teiste tüdrukutega koolipõrandaid pühkima, et tundide alguseks kõik puhas oleks.

Poole tunni pärast kogunevad kõik koolimaja ette rivvi, et üheskoos Ghana hümnit laulda ja siis üksteise järel klassidesse marssida. Kell kaheksa algavad tunnid.

Kui Lamisi istub tunnis, veedab tema vend aega kas lasteaiarühmas, mis tegutseb kooli juures, tatsab niisama kooliõuel või istub õega koos koolipingis. Lamisi hoiab tal kogu aeg silma peal, aga kui see parajasti võimalik pole, teevad seda tema koolikaaslased. Neistki on mõnel väiksed õed-vennad kaasas.

Koolidirektorile ei meeldi, et väikesi lapsi kooli kaasa võetakse, sest siis ei saa õpilased korralikult õppetööle keskenduda. Ent ta on sellega leppinud, sest muidu ei saaks Lamisi üldse koolis käia.

KÜSIMUSI:

- Mis kell Eesti lasteaia- ja koolilapsed ärkavad? Mida hommikul teevad? Kuidas lasteaeda/kooli saavad?
- Kuidas sina hommikul ärkad? Kas ka päikesetõusuga?
- Kas teed hommikul kõike ise nagu Lamisi?
- Miks Lamisi tahab nii väga kooli minna? Kas Eesti lapsed tahavad? Kas sina tahad?
- Kas Lamisi koolitee on raske? (*Kuumus, vedelikupuudus, tühi kõht, vennake, kodutööd, pikk koolitee.*)
- Kas Lamisil on palju kohustusi? Mis kohustused sul on?
- Kas tahaksid oma õe-venna kooli kaasa minna/võtta?
- Kuidas Eesti vennad ja õed üksteise eest hoolitsevad?
- Kuidas Eesti koolis päeva alustatakse? Kas peab klassi koristama ja hümnit laulma?
- Kas sina oskad Eesti hümnit, tead mõnd sõna või viisijuppi? Kas seda lauldes on eriline tunne? Kas tahaksid seda iga koolipäeva algul laulda nagu Lamisi ja ta koolikaaslased? Miks peab riigil oma hümn olema?

2.

Lummatud Roda

kool, lasteaed, loomad, võimalused, õed-vennad, õpihimu, õppimine, vaesus, väärtustamine

4-aastane Roda on väga uudishimulik tüdruk, kellele meeldib oma vanema vennaga kooli kaasa minna. Tegelikult on ka lasteaed samas kohas, aga seal on ainult üks kasvataja, kes ei jõua kõigi lastega tegeleda. Nii läheb Roda hoopis kõrvalruumi, kus tegutsevad 2. klassi õpilased. Enamjaolt ei saa ta küll päris hästi aru, mida seal õpetatakse, aga kui õpetaja näitab suuri pilte Aafrika loomadest, on ta täiesti lummatud. (Õpetaja on pildid suurest loomakalendrist välja lõiganud.)

Roda ei ole kunagi loomaaias käinud ja tal pole kodus ühtegi piltidega raamatut, telekat ega arvutit. Seepärast on värvilised pildid kaelkirjakust, tiigrist, jõehobust ja elevantist tema jaoks väga põnevad.

Eriti meeldib talle elevant, sest seda looma on ta külalähedases savannis oma silmaga näinud. Elevant oli küll kaugel, aga nii suur, et oli kaugelt hästi näha. Roda nägi isegi elevantipoega.

Roda kodumaal Ghanas elab ka jõehobusid ja tiigreid, aga kaelkirjakuid mitte. Need elavad hoopis teisel pool Aafrikat, Ida-Aafrikas.

KÜSIMUSI:

- Kui sina saaksid valida — kas oleksid päev otsa kodus või koolis? Kumma variandi Roda valiks? Miks?
- Mis sinu lemmiktund on?
- Miks loomapildid Roda jaoks nii huvitavad on? Mis pilte sinule vaadata meeldib?
- Mis loomad Aafrikas elavad? Mis loomad elavad Eesti metsades?
- Kas oled metsas mõnd looma näinud? Mida peab tegema, et neid näha?
- Miks metsloomad olulised on? (Võrdluseks: Lääne-Euroopas enam metsloomi praktiliselt pole ja karud elavad vaid loomaaias ja muinasjuttudes. Eestis on u 500 karu, 150 hunt, 600–900 ilvest, 10 000 põtra, üle 10 000 metssea, 16 000 kobrast, üle 140 000 kitse.)
- Kes on Eestis kõige suurem loom? (Põder on kuni 2 m kõrge ja 3 m pikk.)
- Kas Eestis saab ka kuskil elevanti näha? Kus elavad elevantid vabas looduses?

3.

Martini mure

alatoitumus, haigused, keskkond, kool, kliima, kohustused, lasteaed, pere, surm, tervis, tüdrukute haridus, vaesus, võimalused, üksteise aitamine

Miks 4-aastane poisike Martin kurb on?

Martin on oma vanema õega kooli kaasa tulnud, sest muidu oleks pidanud öde teda koju valvama jääma ega oleks saanud kooli tulla. Martin tuleb õega heameelega kaasa, aga ta on veel liiga väike, et suurte lastega koos õppida või palli mängida ning terve koolipäeva kuuma päikese käes olla. Pealegi läheb tal kõht tühjaks ja hakkab valutama, koolis aga süüa pole. Nii tulebki nutt peale, eriti kui suured poisid kiiresti palli mängivad ja tema ei jõua neile järele joosta.

Koolipäeva lõpuks on ta kuumast ilmast ja tühjast kõhust nii nõrk, et pisar tükib kergemini silma kui tavaliselt, mis sest et muidu on Martin kange poiss.

On veel üks probleem, mis Martini-suguseid poisse ohustab. **Haigused.**

Kongo külas on väga-väga soe ja lapsed ei külmata peaaegu kunagi. Nad ei jää nohusse, kõhasse ega grippi nagu Eesti lapsed (vahel seda küll juhtub). Selle asemel ohustavad neid Aafrikas levivad haigused, nagu malaaria.

Malaaria on haigus, mida levitavad Aafrikas elavad sääsed. Kui üks malaariapisikuga nakatunud sääsk Martinilt verd imeb, jääbki Martin haigeks ja tunneb end väga halvasti. Tegelikult saaks teda kergesti ravida, ent Martini pere on vaene. Malaaria ravimine maksab ehk ainult paar eurot, aga Martini ema jaoks on seda liiga palju.

Õnneks tulevad sugulased appi ja aitavad Martini arsti juurde viia, et kontrollida, kas ta on nõrk just malaaria pärast. Talle tehakse üks süst

ning antakse mõned päevad tablette — varsti on ta jälle terve ja rõõmus. Lisaks tuuakse talle sääsevõrk, mille all ta öösel rahulikult magada saab, sest nii ei pääse sääsed talle enam ligi.

Kui Eesti laps jääb haigeks, saavad ema-isa talle arsti koju kutsuda või ise **arsti juurde minna**, aga Aafrikas on teisiti. Seal ei saa maapiirkonnas elavad lapsed arsti koju kutsuda, vahel ei olegi neil arsti, teinekord on haigla nii kaugel, et sinna on raske jõuda. Kõige suurem probleem on aga vaesus: vanematel on keeruline leida raha, et oma lapsukest ravida, isegi kui ravi maksab vaid mõne euro. Kui pisike laps pole kaua korralikult süüa saanud, siis muutub ta keha nõrgaks ning haigus teeb kergemini liiga. Sellepärast surebki Aafrikas palju tüdrukuid-poisse haigustesse, mida arstid tegelikult kergesti ravida oskaksid.

Malaariasse sureb iga 30 sekundi järel üks Aafrika laps.

KÜSIMUSI:

- Kas Martini mured on teistsugused kui Eesti lapse mured? Mis mured on sarnased?
- Miks meie lastele pisarad silma tulevad? Kas samadel põhjustel?
- Mida teha, kui oled liiga väike, et vanemate lastega mängida?
- Kas Eesti sääsed levitavad ka haigusi? *(Ei, kuigi ka Eestis levis kunagi malaaria, mida eestlased kutsusid halltõveks.)*
- Kuidas emad-isad meid aidata saavad, kui me haigeks jääme?
- Kas ilma arstide ja ravimiteta saaks elada?
- Kui meil oleks sama raske arsti juurde pääseda ja ravimeid saada kui Martinil, kas me siis hoiaksime oma tervist rohkem kui praegu? Mida sina teistmoodi teeksid?
- Millised haigused meie lapsi kimbutavad? Miks Kongo külas on teistsugused haigused?
- Miks Aafrika laste jaoks on haigused ohtlikumad? *(Kehv juurdepääs arstiabile, joogiveele, vaesus, elamistingimused, alatoidetud nõrk keha on haigustele vastuvõtlikum.)*

Kologbil joonistamas

anne, eelarvamus, haridus, keskkond, koostöö, lasteaed, leidlikkus, mänguasjad, rõõm, vaesus, võimalused, väärtustamine, üksteise aitamine

Pisike poiss **Kologbil on viieaastane** ja käib lasteaias. Tema lasteaias pole eriti palju mänguasju ega raamatuid, pole ka paberit ega värvipliiatseid. Kologbil on aga väga elava loomuga poiss, kellele meeldib kogu aeg midagi huvitavat teha.

Tema kasvatajad leidsid sellele lahenduse — Kologbilile ja tema rühmakaaslastele anti kriidid ja lubati põrandale joonistada. See oli väga lõbus ja Kologbil joonistas tund aega tähti, numbreid, puu, mootorratta ja ühe suurte tiibadega inglil. Lõpuks oli ta üleni kriidiline, aga rõõmus!

Hiljem, enne kui lapsed koju läksid, pühkisid nad põranda korralikult puhtaks. Siis ehk lubavad kasvatajad teinegi kord niimoodi joonistada.

KÜSIMUSI:

- Mida Kologbilist arvasid, enne kui teda sulle tutvustati?
- Miks lubas kasvataja Kologbilil põrandale joonistada?
- Kuidas aru saada, et laps oskab hästi joonistada? Aga kui pole paberit, kuhu joonistada, või vildikaid — kuidas siis aru saada?
- Kuidas Kologbil veel „joonistada“ saaks, kui pole paberit ega pliiatseid? *(Nt maapinnale puuoksaga, puusöega, voolida savi, punuda jne.)*
- Kirjelda Kologbili? Milline võiks tema iseloom olla?
- Mida sina kõige rohkem joonistad?
- Kas hindad oma asju? Kas vahel on raske väärtustada neid asju, mis sul juba on, ja tahaks veel uusi?
- Kas ka ilma asjade ja paljude mänguasjadeta saab rõõmus laps olla?
- Mida lapsel õnneks vaja on? *(Igaüks saab nimetada kolm tähtsat asja.)*

5.

Vennad & lõkkemaits

eesmärgid, haridus, jagamine, karjapoiss, keskkond, kirjaoskamatus, kohalik murre, kohustused, kool, koolist puudumine, koostöö, lapstööjõud, leidlikkus, loomad, pere, põllundus, sihikindlus, sõprus, toit, töökus, unistus, vaba aeg, vaesus, võimalused, väärtustamine, õed-vennad, õpihimu, üksteise aitamine

Albert (14 a) ja Yen (12 a) on vennad, kes hoolivad teineteisest väga. Nagu paljude Aafrika laste vanematel, puudus ka nende isal võimalus koolis käia. Nüüd ei oska ta ei lugeda ega kirjutada. Veel kurvem on aga see, et tal on raske mõista, miks tema lapsed peavad iga päev koolis käima, selle asemel et aidata perel toime tulla.

Albert ja Yen on raskes olukorras, sest isa on andnud neile ülesandeks suurt lehmakarja valvata. Selle töö kõrvalt on võimatu koolis käia. Vanemate käsku tuleb aga kuulata, see on Kongo küla lastele selge. Vanematele ei hakata kunagi vastu, ka õpetajatele mitte.

On teisigi poisse, kes on samasuguses olukorras ega saa koolis käia. Sellised poisid on küll töökad, aga neil puudub võimalus lugema ja arvutama õppida. Nii jäävadki nad tulevikus abituks, kuigi võiksid tegelikult olla väga arukad ja täiskasvanuks saades korraliku töökoha saada.

Kuna Albert ja Yen on teineteisele suureks toeks, otsustasid nad hakata koolis kordamööda käima. Vahel käib Albert nädala aega koolis ja Yen on karjapoiss, siis on Yen nädala koolipingis ja Albert karjatab lehma. Vahel teevad nad seda päevakaupa. Nii saab isa soov täidetud ja õhtuti saavad poisid teineteisele õppimises abiks olla.

Muidugi pole niimoodi koolis käia kerge ja vahel tuleb klassi korrata. Albert on 14-aastane ja õpib viiendas klassis, 12-aastane Yen on klassi tagapool. Sellest hoolimata on poisid otsustanud koos takistustest üle saada. Kooliharidus on neile tulevikus väga kasulik, isegi kui nad lõpetavad vaid algkooli.

Pildil on mõlemad, nii Albert kui Yen. Parajasti on laupäev ja mõlemad poisid on karjas. Lehmad söövad eemal kuivanud savannirohtu, poisid on puu all päikese eest varjus ja küpsetavad lõkke peal maisi, mille sõber neile põllult tõi. Kuigi nad ei lisa maisile ei kastet ega maitseaineid, on krõbe küpsenud tõlvik imehea ja vitamiinirohke.

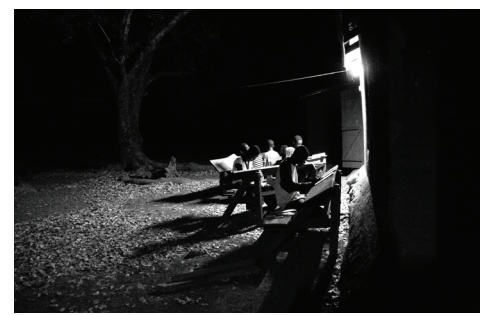
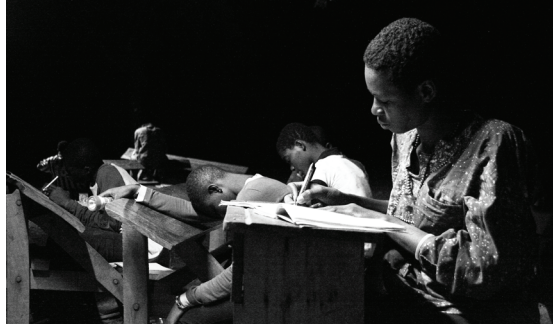
Taamal hoiab lehmadel silma peal truud karjakoer Yenpang. Kohalikus nabit keeles on sellel nimel uhke tähendus – jumal on võimas!

KÜSIMUSI:

- Kas Alberti ja Yeni jaoks on kool tähtis? Miks?
- Kas ka Eesti lastel on takistusi, mis ei lase koolis käia?
- Kas Eesti lapsed hindavad seda, et saavad koolis käia?
- Kujuta ette, kui vanemad keelaksid sul koolis käia. Mida siis tunneksid?
- Mis kasu on koolist?
- Mis saab lapsest, kui ta üldse koolis ei käi?
- Miks kirjaoskamatu inimesel on raske? Ürita üks päev ette kujutada, et sa ei oska ei lugeda ega kirjutada, isegi oma nime mitte.
- Kuidas Albert ja Yen tulevikus omaenda laste kooliskäimisse suhtuvad?
- Miks Albert ja Yen isa sõna kuulavad, selle asemel et kooli minna?
- Kongo küla lapsed ei hakka õpetajatele vastu. Kas Eestis on teistmoodi? Miks?
- Kas peab üksteist abistama? Miks?

- Kui Albertil venda poleks, mis siis oleks saanud?
- Kas sinu vend, õde või sõber on sind kunagi aidanud? Kirjelda seda olukorda.
- Mis/kes aitab rasketest takistustest/probleemidest/kurbusest üle saada?
- Kas oled kunagi lõkke peal süüa teinud? Kuidas maitsest? Kas teistmoodi kui tavatoit?
- Mis sööke Eestis lõkke peal või lõkkes tehakse?
- Kuidas lõket teha?
- Kas oled maisi söönud? Mis kujul? (Tõlvikuna, sügavkülmutatud või konserveeritud maisina, maisimanna, -helveste, -siirupi, -tärklise, -koogi, -alkoholi, -tortilja, -õlina jm. Maisist tehakse ka biolagunevaid kilekotte, biogaasi, loomasööta, koeratoitu, „liivakaste“, s.t liiva asemel maisiterad jm.)
- Millest on tehtud popkorn? Kuidas öelda popkorn ilusamas eesti keeles (paismais e plaksumais)?
- Kui kõrge on maisitaim? (Mais on kõrreline, mis kasvab 2–3, harva isegi 6 m kõrguseks.)

6.

Visa Abraham

anne, eesmärgid, elekter, erinemine, haridus, heldus, jagamine, keskkond, kirjaoskamus, kodutööd, kohustused, kool, koolitee, koostöö, pere, sihikindlus, sõprus, töökus, unistus, vaba aeg, vaesus, võimalused, väärtustamine, õpihimu, üksteise aitamine

Fotol olev **Abraham on 15-aastane poiss**. Pealtnäha tavaline Kongo küla poiss, kes elab tavalises Kongo küla kodus. Teda ei tee eriliseks isegi see, et tema isa suri, kui poiss oli kahene. Isa või emata koolikaaslastel on Abrahamil päris palju. Temal on ema, kaks õde, kaks venda ja palju sõpru, kellega on tore kokku saada. Abraham on ka oma küla võrkpallimeeskonna uhke liige. Ja nagu enamikul koolilastel on ka tema lemmikpäev laupäev. See ei tähenda, et ta õppida ei viitsi. Tegelikult on ta üks küla targemaid poisse ja sõbrad austavad teda väga. Ta on sõbralik ja teda saab usaldada.

Eriliseks teeb Abrahami siiski miski muu — suur õppimistahe.

Pärast iga koolipäeva aitab Abraham kodus ema ja mängib sõpradega palli, aga tihtipeale istub ta hoopis maha ning hakkab õppima. Ta saab seda teha vaid kella viieni, sest siis hakkab päike loojuma. Kella kuueks on väljas kottpime ja õppida saab vaid petrooleumi- või taskulambi valguses. Abrahamil taskulampi ei ole. Seepärast läheb ta peaaegu iga päev, isegi nädalavahetusteti, kiriku juurde. Kirikule kuulub üks tühi maja, mille välisseinal põleb lamp. Selle all Abraham koos kaaslastega õhtuti õpib. Sageli istub ta seal lõpuks ihuüksi, sest kell läheneb keskööle ja teised on lahkunud. Mõnedel neist on kilomeetritepikkune kodutee ja hommikul kella viie paiku peab juba ärkama.

Abrahamil on kaks suurt unistust. Ta tahab minna Vatikani, et näha maailma suurimat kirikut, ja ta tahab arstiks saada. Oma unistuste nimel teeb ta iga päev tööd, kuigi selle täitumine tundub peaaegu võimatu.

Ghanas on arstiharidus tasuline ja väga kallis. Abrahami pere on aga nii vaene, et isegi põhikoolis käib poiss kiriku toel. See toetus pole suur, ehk vaid 30 eurot aastas, aga ilma selleta oleks Abrahamil palju raskem koolis käia.

2012. aasta septembris peaks Abraham astuma keskkooli, aga keskkoolis õppimine maksab veel rohkem, umbes 150 eurot aastas. Ta on väljapääsmatuna näivas olukorras.

Siinsed fotod on tehtud 2010. aasta lõpus, kui Kongo külla saabus vabatahtlik välismaalt, noor töökas õpetaja. Tema juurde kogunesid lapsed, et pärast kooli ja nädalavahetusteti matemaatikat, füüsikat, bioloogiat, inglise keelt ja muud huvitavat õppida. Abraham oli alati kohal. Aasta hiljem tuli õpetaja tagasi, veel nõudlikum ja rangem kui varem, eriti Abrahami suhtes, kelles ta nägi suurt potentsiaali. Õpetaja keskendus jäägitult ka neile lastele, kes polnud küll silmapaistvalt kiire taibuga, aga see-eest ei andnud kunagi alla, õppisid järjekindlalt ja arenesid samm-sammult. Mõned neist kõndisid pika tee, et tundi jõuda. Enne Kongost lahkumist otsustas õpetaja, et maksu mis maksab, aga ta peab kõige töökamaid õpilasi aitama. Kui on olemas tõeline tahe, peab leiduma ka võimalus. Ta lubas oma kümnele kõige püüdlikumale õpilasele, et kui nood jätkavad iseseisvalt õppimist ja saavad riiklikel eksamitel väga korralikud tulemused, antakse neile rahaline toetus, mis võimaldab keskkooli minna, kas või riigi parimasse keskkooli.

Abraham ootab nüüd oma eksamite tulemusi.

KÜSIMUSI:

- Miks Abraham õpib?
- Miks Abrahami õpetaja tahab teda toetada?
- Kuidas Abraham ja ta õpingukaaslased saavad üksteist aidata, et häid eksamitulemusi saada?
- Kuidas Eestis arstiks saab? Kas selle eest peab maksma?
- Kuidas sina õpiksid, kui pärast kella kuut poleks valgust ega ka elektrit?
- Kuidas õppimine teistsugune oleks, kui poleks arvutit, internetti, palju raamatuid?
- Mida sina pärast koolipäeva teed?
- Kas Eesti lapsed oskavad hinnata haridust, mis neile tasuta ja kergesti kätte tuleb?
- Kas õppimine on huvitav? Kas see võib olla sama põnev kui palli- või arvutimäng?
- Mis on õppimise juures kõige olulisem: hea hinne, uued teadmised, õpetaja või vanemate kiitus, enese arendamine, töö- ja keskendumisvõime tõus, kasulik ajaviide?
- Mis sa arvad, kas Abrahami unistus täitub? Miks sa nii arvad?
- Juhul kui Abrahami unistus täitub/ei täitu, mis temast edasi saab?

- Kas sina oled mõne (kauge) eesmärgi nimel palju tööd teinud? Kas oled selle eesmärgi ka saavutanud, kuigi see tundus algul kättesaamatu?
- Millest sina unistad? Milliseid eesmäärke sead?
- Kas sul on unistusi või eesmäärke, milleni jõudmisel kool ja õppimine abiks võiksid olla?
- Kas neid inimesi märgatakse, kes tõeliselt pingutavad? Kuidas sellest aru saada? Kas sind on märgatud, kui oled väga millegi nimel pingutanud?
- Kas ainult tarkusest piisab, et austust pälvida? Mis omadusi sõbrad või õpetajad meis veel hindavad?

7.

Kparibma mängud

anne, heldus, jagamine, keskkond, kool, koostöö, leidlikkus, mängud, mänguasjad, rõõm, sihikindlus, sport, sõprus, vaba aeg, vaesus, võimalused, väärtustamine, õpihimu, üksteise aitamine

Kparibma on 8-aastane tüdruk, kes käib Gorugi algkooli teises klassis. Ta on häbelik tüdruk, kes räägib väga vähe ja väga vaikse häälega, aga kui teeb midagi, mis talle meeldib, muutub otsekohe naerusaaduseks. Kparibmale meeldib sporti teha, eriti joosta ja hüpata.

Kparibma koolil kahjuks puuduvad sportimiseks vajalikud vahendid. Koolil on vaid kaks jalgpalli ja kaks hüppenööri, seevastu õpilasi on 300.

Kparibma on aga leidlik tüdruk ega heida meelt — hüppenööri saab ju tavalist nööri kasutada! Iga päev võtab ta selle kooli kaasa ja nii saavad teisedki lapsed hüpata. Tegelikult saab seda nööri lausa kolmekesi kasutada: kaks tükki hoiavad nööri otsi ja üks hüppab keskel; kui vaja, siis isegi kaks.

Kuigi nööriga on ebamugavam hüpata kui korraliku hüppenööri, tunnevad Kparibma ja tema sõbrad sellest ikkagi suurt rõõmu. Nende vanematel pole võimalik mänguasju osta ja nende külas pole ka ühtegi mänguasjapoodi. Tegelikult pole Kparibma mitte kunagi üheski mänguasjapoes käinud.

Kongo küla lapsed ei saa poodidest asju osta, mistõttu on nad rahul nende mänguasjadega, mida oskavad ise meisterdada. Vahel otsivad nad maa seest savi ja voolivad sellest kujakesi, eriti meeldib neile voolida nende loomade kujusid, kes neil kodus on: lehmi, kitsi, lambaid ja koeri. Poisid meisterdavad isegi savist mängupüstoleid või uhkeid maju.

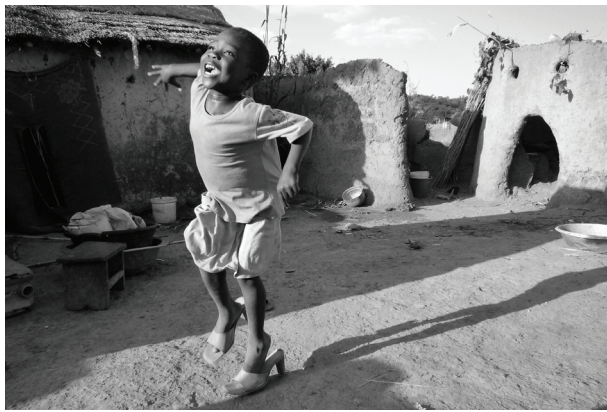
On veel üks asi, mida Kparibmale ja tema sõpradele teha meeldib — etteütlust. Vahel, kui väljas on liiga kuum või kui peab koos pikka maad jalutama, meeldib neil üksteisele sõnu anda ja neid siis tähthaaval välja öelda. See on tõeliselt põnev, eriti kui kellelgi midagi sassis läheb ja teised kohe parandada saavad. Nii saab alati nalja ja samal ajal ka targemaks.

KÜSIMUSI:

- Kas sa usud pilti vaadates, et Kparibma on häbelik vaikse häälega tüdrukuke?
- Miks Kparibma teiste lastega oma hüppenööri jagab?
- Mis on sinu lemmikmäng? Leia tore mäng, mida saab mängida ilma asjade ja abivahenditeta? Kas nii võib ka lõbus olla?
- Kust sina mänguasju leiaks, kui Eestis poleks mänguasjapoodi?
- Kas sul on mänguasju, mis on ise tehtud? Kas need on teistmoodi kui poe mänguasjad?
- Millest saab asju meisterdada (vt näiteks äravisatud või kasutatud asju, pakendeid, looduses leiduvat, käsitöövahendeid)?
- Millised mängud Eesti tüdrukutele ja poistele meeldivad?
- Kas laps, kellel pole poest ostetud uhkeid mänguasju, on õnnelik/õnnetu? Miks?
- Kujuta ette, et ei sinul ega kellelgi su sõpradest pole mänguasju — mis siis saaks?
- Mida Kparibma arvaks, kui talle näidata, kuidas Eesti lapsed mängivad?
- Kas tahaksite, et Kparibma õpetaks teile oma mängu? Mida Eesti lapsed Kparibmale võiksid õpetada?
- Kas kallis hüppenöör teeks Kparibma õnnelikumaks, kui ta juba on? Põhjenda.
- Kas teie rühmas on ka lapsi, kes oskavad midagi hästi teha? Leidke igaühele mõni tore oskus või omadus.
- Miks meeldib Kparibmale etteütlust mäng? Proovi: ütle oma naabrile mõni sõna, mis on keeruline, ning tema proovib selle tähthaaval välja ütelda, ja vastupidi.

8.

Gloria tants

elekt, erinemine, jagamine, keskkond, kodu, kodutööd, kohustused, koostöö, leidlikkus, muusika, mängud, rõõm, sõprus, tants, vaba aeg, vesi, võimalused, väärtustamine, üksteise abistamine

8-aastane Gloria on tagasihoidlik tüdruk, aga kui keegi palub tal tantsu lüüa, hakkab ta kohe naerma ja lööb tantsu lahti. Mõnikord, kui ta üksi kodus on, laenab ta ema kontsakingi — siis tundub tantsimine hoopis teistsugune ja eriline.

Elektrit Gloria kodus pole ja muusikakeskust ka mitte. Ta saab muusikat kuulata vaid siis, kui onu külla tuleb, sest onu laseb oma mobiiltelefonist mõnd tantsulugu.

Enamjaolt pole seda aga vajagi, sest kohe kui Gloria on koolitükid ära õppinud, läheb ta kaevule vett tooma. Seal kohtub ta oma sõpradega, kellega koos saab nii tantsu lüüa kui laulda. Ühed lapsed löövad plaksutades rütmi ja teised tantsivad. Väga lõbus, nii saab muusikat ka ise teha.

KÜSIMUSI:

- Kas sullegi tuleb vahel tantsutuju peale nagu Gloriale?
- Kas tantsid ka oma sõpradega?
- Üritage tantsida nii, et lööte ise plaksutades ja lauldes rütmi.
- Kus sina sõpradega kokku saad? Mida koos teete?
- Kas proovid vahel vanema õe-venna või ema-isa asju selga, nagu seda teeb Gloria? Mis tunne siis on?
- Miks tants Gloria rõõmsaks teeb?
- Mis sinu rõõmsaks teeb?
- Miks muusika oluline on?

9.

Mängurõõm

eesmärgid, heldus, jagamine, jalgpall, keskkond, keskkonnahoid, kliima, koostöö, leidlikkus, mängud, mänguasjad, prügi, rõõm, sihikindlus, sport, sõprus, unistus, vaba aeg, vaesus, võimalused, väärtustamine, üksteise aitamine

Kongo külas ei ole mänguasjapoodi, ei ole huviringe ega võimalust trennis käia, lastel ei ole kodus arvutit ega raamatuid; pole ka telekat, kust multikaid või lastesaateid vaadata. Aga on jalgpall.

Külalapsed on kiired ja osavad, neile meeldib sporti teha. Nii armastavadki paljud neist jalgpalli. Selleks mänguks pole ju palju vaja. Kui pole korralikke jalgpalliketse — pole hullu, saab ka paljajalu mängida. Kui vaja, saab jalgpalli isegi ilma korraliku pallita mängida!

Lapsed on väga nutikad ja sihikindlad. Kui neil pole jalgpalli ega ka raha, et seda osta, mõtlevad nad välja igasugu asju, mida saab pallina kasutada. Näiteks korjab 7-aastane Samuel maha visatud väikseid plastkotte ja surub need tugevalt üksteise peale, nii et lõpuks on tal ümmargune kerge kilepall. Selle ümber saab kas või vana soki tõmmata ja otsast kinni sõlmida — siis seisab pall ilusti koos.

Õnneks leidub vanemaid poisse, kes annavad oma kulunud palli meelsasti noorematele. Kui aga üldse midagi pole, võib kas või mõne ümmarguse kiviga mängida. Mängukirg peab olema, see on peamine!

Sellepärast on kingiks saadud jalgpall ühele väiksele Aafrika poisile tõeline varandus, mida ta ka oma sõpradega jagab. Tüdrukudki löövad kampa.

Tänu sellele, et Kongo küla poisid ja tüdrukud spordivad rasketes oludes, on neist saanud väga osavad jalgpallurid, kes suudavad igas olukorras hakkama saada. Nad ei virise kunagi, vaid mängivad ka siis, kui korralikku jalgpalli pole. Peamine on mängust rõõmu tunda.

KÜSIMUSI:

- Väikese Aafrika poisi jaoks on väga hea kink jalgpall — aga Eesti poisi jaoks?
- Mis teeb ühe kingi heaks?
- Kas ka Eestis meeldib jalgpall nii tüdrukutele kui poistele?
- Mõtle, millest saaks palli meisterdada, kui päris jalgpalli mängimiseks poleks?
- Mida sina vabal ajal teeksid, kui sul arvutit, raamatuid ega poest ostetud mänguasju poleks?
- Kas raskused võivad mõnikord inimesele ka hästi mõjuda, nt tugevamaks teha, panna asju rohkem väärtustama, õppida jagama, teistest paremini aru saama?
- Kas oled midagi kuulnud Ghana jalgpalluritest? (Nad alistasid 2010. aasta maailmameistrivõistlustel USA meeskonna ja jõudsid veerandfinaali, kus kaotasid napilt Uruguayle.)

Lössis pall

eelarvamus, eesmärgid, heldus, jagamine, jalgpall, keskkond, keskkonnahoid, kliima, kool, koostöö, leidlikkus, mängud, prügi, rõõm, sihikindlus, sport, sõprus, vaba aeg, vaesus, võimalused, väärtustamine, üksteise aitamine

Kui vana on fotol olev punane jalgpall? Õige vastus — kolm nädalat.

See punane jalgpall kuulub Gorugi algkoolile. Kolm nädalat tagasi said nad selle kingituseks. Lapsed ja kooli direktor olid palli üle väga rõõmsad, sest enne oli neil terve kooli peale vaid üks pisike lössi kulunud pall. Nüüd on uus punane pall samasugune. Miks?

- Jalgpall on kehva kvaliteediga, kõrge kvaliteediga jalgpalli on külapoest või lähedalt linnast keeruline leida ja see maksab palju raha, umbes 35 eurot! Sellist raha koolil ega lasteaial pole. Nii mängivadki lapsed palliga, mis läheb kiiresti katki.
- Koolil puudub staadion, mängitakse väljas platsil, kus on palju kiviklibu. Teravad kivid kulutavad palli katki. Lapsed korjavad üheskoos kivid platsi pealt ära, aga vahel jääb mõni kahe silma vahele või tuleb uusi juurde, ja pauhti! on uus pall lössis.
- Nii kui vahetund algab, tahavad kõik lapsed jalgpalliga mängida — see on kogu aeg kasutuses.

Õnneks on koolidirektoril kodus jalgpallipump, nii et kui pall hakkab tühjaks ja pehmeks minema, võtab direktor pumba kooli kaasa ja puhub palli jälle täis. Kui isegi see enam ei aita, laseb ta mõnel meistrimehel palli tekkinud augud kinni liimida. Lõpuks on pall ikkagi nii katki, et sellega enam jalgpalli mängida ei saa.

Aga pole hullu, sest väiksed poisid ja tüdrukud mängivad sellega teisi mängu. Näiteks saab tühja palliga „Rahvastepalli“ moodi mängu mängida. See, kes pihta saab, langeb välja! Tühja palliga ei ole nii valus pihta saada.

Kui koolil enam ühtki palli pole, võtavad need lapsed, kellel kodus pall olemas, selle kooli kaasa — ja nii saab jälle mängida. Kongo küla lapsed on väga lahked ning jagavad oma asju meelsasti. Isegi kui nende pall varsti samamoodi katki läheb, ei hoia nad seda endale, vaid mängivad sõpradega koos.

KÜSIMUSI:

- Kui palju teie lasteaia/koolis jalgpalle on? Kui palju neid vaja oleks?
- Kas Eesti lapsed oskavad jalgpallist samamoodi rõõmu tunda?
- Mis juhtuks, kui sinu lasteaia/koolil oleks vaid üks pall nagu sellel Kongo küla algkoolil? Kuidas seda jagada?
- Mis sina kulunud palliga teeksid?
- Kas tooksid oma palli kooli ja annaksid teistele mängida?
- Miks on parem oma asju sõpradega jagada, isegi siis kui need võivad katki minna?
- Kuidas tuleks asju kasutada? Kas kasutada nii kaua, kuni need on kulunud, või kohe ümber vahetada, kui midagi paremat müügile tuleb? Miks? Kuhu vanad asjad lähevad?

10.

Tolmune Adisa — eelarvamus

eelarvamus, jagamine, keskkond, kliima, kodutööd, kohustused, kool, koostöö, mängud, sõprus, vaesus, vesi, võimalused, õed-vennad, üksteise aitamine

Mis mõtteid tekitab tolmune Aafrika tüdruk Adisa? On ta kasimata? Hoolitsemata?

Foto võiks ajendada lapsi küsima, kui palju me saame oma arvamust kujundada selle põhjal, mida oleme näinud fotodelt ja telekast. See on seemneks arusaamisele, et enne eeldamist on hea küsimusi esitada ja tegelikku olukorda tundma õppida. Kerge on eeldada, raskem on mõista.

Miks 8-aastane Adisa nii tolmune on?

Adisa kool asub keset kuiva savanni, kus on palju kuuma päikest ja lendlevat tolmu. Vahe-tunni ajal armastab Adisa palli mängida ja keksu lüüa, aga seda tehes keerutab ta kohe üles kuiva pinnase. Piisab vaid viiest minutist ja ta on tolmuhi all.

Spordisaali ega aulat Adisa koolis pole, on vaid väike maja kolme klassiruumiga. Ei ole ka kraanikausse ega duširuumi, kus end tolmust puhtaks pesta. Seepärast jookseb ta enne tun-dide algust poole kilomeetri kaugusel asuva puurkaevuni ja toob sealt kausitäie vett, mille-ga teisedki lapsed näod-käed puhtaks saavad.

Lisaks on Adisat pildistatud väga erilisel ajal: Kongo külas puhusid tuuled, mis tulevad maail-ma suurimast kõrbest, Sahara kõrbest, ja puhuvad Adisa külas iga aasta novembrist kuni jaanuarini. Siis lendab õhus palju imepeent liiva. Isegi kui Adisa end neli korda päevas peseks, oleks ta kohe uuesti tolmune.

Aafrika lapsed armastavad tegelikult puhtust, aga nende keskkond on meie omast väga erinev. Näiteks saab seal T-särki vaid ühe päeva kanda, pärast seda on see juba must, sest teed tolmaavad ja kuum päike ning niiske õhk panevad higistama. Eesti laps muutuks seal samamoodi tolmuks.

Adisa on tavaline väike tüdruk, kellele meeldib end pesta. Igal õhtul võtab ta oma kaks väikest õde käekõrvale ja jalutab nendega külakaevuni, kus peseb puhtaks nii ennast kui oma õed. Seejärel tassib ta koju pangetäie vett, mida on vaja nii toidutegemiseks kui hommikupesuks.

Me kipume andma hinnanguid, lähtudes sellest, kuidas me ise elame, kuidas meie vanemad meid õpetanud on, kuidas meie kodud välja näevad, kuidas me oleme harjunud asju tegema ja nägema. Maailmas on aga miljoneid lapsi, kelle elu, kool, ema-isa, loodus jm on hoopis teistsugused.

KÜSIMUSI:

- Kas sa kipud vahel kedagi hindama ainult selle põhjal, kuidas ta välja näeb?
- Kas sinu kohta on arvatud midagi, mis pole tegelikult tõsi? Mis tunne siis on?
- Millisena sa Aafrika lapsi ette kujutad? Miks? Kust see ettekujutus pärineb?
- Mis on eelarvamus? (Ette valmis arvamus kellegi/millegi kohta. Sageli tõrjuv või negatiivne.)
- Kujuta ette, et elame maailmas, kus kellelgi pole eelarvamusi. Milline maailm see oleks? Kirjelda mõnd tavaolukorda selles maailmas.
- Miks inimesed eelarvamusi tekitavad?
- Mitu korda päevas peaks end pesema? Kas see arv on erineva kliimaga paikades erinev? Miks Eestis piisab ühest korrast, aga Adisa peseb end kolm korda ja on ikka tolmune?
- Kuidas sina pesemisse suhtusid, kui sul pole ei dušši, vanni ega kraanikaussi?
- Kuidas erineb troopiline kliima, kus Adisa elab, sellest kliimast, mis Eestis on?
- Kuidas erinevad kõrbetauled nendest tuultest, mis Eestis puhuvad?
- Kas ilma veeta saab ka end puhtaks „pesta“?
- Kuidas ligipääs veele meie elu kergemaks teeb?
- Kuidas sina oma õe-venna eest hoolitsed?

11.

Vesi

haigused, keskkond, keskkonnahoid, kliima, kodutööd, kohustused, koostöö, lapstööjõud, pere, rõõm, surm, tervis, tants, toit, töökus, tüdrukute haridus, vaba aeg, vaesus, vesi, võimalused, võrdõiguslikkus, väärtustamine

Vähemalt kaks korda päevas, hommikul kell viis ja õhtul kell viis, enne kui päike loojub, jalutavad paljud Kongo küla tüdrukud oma kodu lähedal oleva puurkaevu juurde, kaasas ämbrid, kanistrid või muud anumad. Nad lähevad oma perele vett tooma. Aafrikas on see tüdrukute ja naiste ülesanne, kuigi kehaliselt on mehed tugevamad.

Enamik **kodutöid**, koristamine, nõudepesu, veetassimine, söögitegu, õdede-vendade hoidmine, on tüdrukute õul. See on ka üks põhjusi, miks tüdrukuid saadetakse vähem kooli kui poisse. Õnneks hakkab see tasapisi muutuma ja aasta-aastalt koheldakse tüdrukuid poistega võrdsemalt.

Enamik Kongo küla lapsi elab kodudes, kus **ei ole vett**, rääkimata kraanikausist või dušinurgast. Ainus võimalus vee hankimiseks on puurkaev, mis asub tavaliselt ligikaudu ühe kilomeetri kaugusel. Seal saab pumbata puhast vett, mida koju kanda.

Tavaliselt lähevad tüdrukud vee järele juba varahommikul, et kasutada seda nii enda pesemiseks kui toidutegemiseks. Kuna veetoomine on raske, oskavad lapsed ka vett hinnata ega raiska seda kunagi. Veekogus, mida üks laps kasutab enda pesemiseks, koristamiseks, toidutegemiseks ja joomiseks, on peaaegu sama, mille meie kulutame siis, kui tõmbame WC-s korra vett peale.

Meie ei oska vett vääriliselt hinnata, kuna meil pole sellest veel puudus. Me kulutame vett palju rohkem, kui meil tegelikult vaja on, ega saa aru, et veevarud on piiratud. Maailmas on aga miljoneid lapsi, kellel puudub juurdepääs isegi puhtale joogiveele.

Ka Kongo külas oli olukord enne palju-palju hullem. Kui külas polnud piisavalt puurkaevusid, pidid lapsed jooma ka jõgedest, tiikidest ja ojadest. Kuna **veekogud on saastunud**, põhjustas see väga palju **haigusi**, nagu koolera, düsenteeria, kõhutüüfus ja kõhulahtisus. Nende haiguste tõttu sureb iga aasta miljoneid Aafrika lapsi (mitukümmend lauluväljaku-täit lapsi).

Ilma joomata pole Aafrikas võimalik elada, sest ilm on väga kuum ja keha vajab palju vedelikku. Joomine on inimese keha jaoks palju tähtsam kui söömine. Ilma söömata suudame ka kuu aega vastu pidada, ilma veeta püsime elus vaid nädala.

Kaev on Kongo inimestele, eriti tüdrukutele ja naistele, oluline koht. Sealt saab perele puhast vett, aga see on ka igapäevane kokkusaamiskoht, kus aetakse juttu ja visatakse nalja, naerdakse koos teistega ja vahel isegi tantsitakse, enne kui koju asjatoimetuste juurde naastakse.

KÜSIMUSI:

- Kas hindaksid vett rohkem, kui elaksid Kongo külas?
- Kuidas saad vett kokku hoida? Kus kulutad seda rohkem, kui sul tegelikult vaja on? (*Hamba- ja nõudepesu, dušš jne.*)
- Miks on puhas vesi inimese jaoks nii oluline?
- Mis juhtub, kui juua vett, mis ei ole puhas?
- Mis on Eesti laste kodused kohustused? Kas neid on rohkem või vähem kui Kongo küla lastel? Miks see nii on?
- Kas ka Eestis on tüdrukutel ja poistel erinevad kohustused? Kas peaks olema?
- Milliseid töid meeldib teha tüdrukutele, milliseid poistele? Mida üldse ei meeldi teha? On see erinev?
- Kas laps peaks kodutöodes kaasa aitama? Põhjenda.
- Kas tahaksid ka niimoodi vett kanda? Võib see ka lõbus olla?
- Proovi asju pea peal kanda? Kas tuleb sama hästi välja kui Kongo küla lastel?
- Kus Eesti lapsed pärast koolipäeva kokku saavad?

12.

Eriline Maria

alatoitumus, anne, eelarvamus, erinemine, haigused, keskkond, kliima, kodu, lasteaed, narrimine, nälg, poisipea, surm, tervis, toit, unistus, vaesus, väärtustamine

4-aastane Maria on väike tragi tüdruk, kes käib peaaegu iga päev lasteaias. Mõned sõbrad peavad teada eriliseks tüdrukuks, sest tal on **suur otsaesine**. Vahel Mariat küll narritakse selle pärast, aga enamjaolt arvatakse, et temast saab tulevikus üks tark tüdruk. Maria ise tahaks saada medõeks, sest siis saab inimeste vastu hea olla ja neid terveks ravida.

Kodus olles Maria eriti **riideid ei armasta**, sest ilm on kuum nagu saunas ja nii on ilma riieteta palju mugavam! Muidugi, kodunt lahkudes paneb ta endale riided selga. Lasteaia jaoks on tal lausa omaette roheline vormikleit, mida ka teised tema lasteaia tüdrukud kannavad. Poiste vormiriided on sama värvi.

Peale erilise otsaesise on Marial veel midagi toredat — kõrvarõngad. Need meeldivad talle väga, sest enamikul sõbrannadel neid pole. Ta tahaks ka pikki juukseid, aga see pole kahjuks võimalik. Nagu temal nii on ka **kõigil tema sõbrannadel poisipea**. Maria juuksed ei oleks niikuinii pehmed nagu Eesti laste omad, need on palju kuivemad ega langeks kaunitult õlgadele, kui ta neid kasvatada otsustaks. Lisaks on nii kuuma päikese all parem poisipeaga olla, sest päike paneb juuksepehmakaga pea higistama ja seda oleks palju tüütum iga päev pesta.

Kui peaks juhtuma, et Maria lasteaeda satuvad juuksetäid, pole neil mitte kellegi juustes elada, sest nii Marial kui tema lasteaikaaslastel on väga-väga lühikesed juuksed. Sellepärast ongi parem Kongo küla lastel juukseid mitte kasvatada.

Marial on suur **punnis kõht**. See ei tähenda, et see on väga täis. Vastupidi — Maria on alatoidetud, ta ei saa piisavalt süüa. Ta sööb küll iga päev, aga selle söögi sees pole eriti vitamiine ega toitaineid, mida iga lapse kehal vaja on. Piima ja liha ei saa Maria peaaegu üldse — sellepärast on tema organismis tasakaal paigast ära ja ta kõht paisus suureks. See on tõsine haigus.

Lapsed peavad korralikult ja mitmekülgsest sööma, aga kõigi maailma laste jaoks pole see kahjuks võimalik. Iga aasta sureb nälja ja alatoitumuse tõttu 6 miljonit last, umbes iga 6 sekundi järel lahku maailmast üks laps.

Pildil: Maria on oma kodu siseöuel, taamal on ukseava, mis läheb kööki; vasakul kuivavad päikese paistel põllusaadused okra ja uba. On saagikoristusaeg, vihmaperioodi lõpp. Pildi keskel on kalebass, s.o pudelkõrvitsast valmistatud anum, mille sisse saab panna nii kuivatatud juurvilju kui joogivett.

KÜSIMUSI:

- Mis teeb sinu eriliseks? Aga sinu sõbrad, klassikaaslased? Leidke igaühele positiivseid omadusi.
- Kelleks suurena saada tahad? Miks tahab Maria medõeks saada?
- Miks on paljudel Aafrika lastel punnis kõht? Miks Eesti lastel seda pole?
- Kas kõigil maailma lastel on kodus külmkapp, kust saab süüa võtta, või pood, kust süüa osta?
- Miks tuleb toitu hinnata?
- Miks Eesti tüdrukutel poisipead pole?
- Kas Eestis saab ka õue peal paljalt ringi silgata? Kui õues oleks peaaegu sama kuum ja niiske nagu saunas, mida sa siis seljas kannaksid?
- Kui meie ütleme, et me pole päev otsa söönud ja oleme näljas, kas see on sama, mis Aafrika laste nälg?
- Mis on nälg?

Vennad söömas

alatoitumus, eelarvamus, haigused, haridus, heldus, jagamine, keskkond, keskkonnahoid, kirjaoskamatus, kodu, koolist puudumine, koostöö, lasteaed, nälg, surm, tervis, toit, vaesus, võimalused, väärtustamine, õed-vennad, üksteise aitamine

Kas kõik maailma lapsed söövad kahvliga?

Millega veel süüakse?

Meie oleme harjunud, et peame noa ja kahvliga sööma õppima, aga enamik maailma lastest sööb teistmoodi. Näiteks Aasias kasutatakse koos kahvliga hoopis lusikat (Kagu-Aasias), süüakse näppudega (nt Indias) või hoopis söögipulkadega (nt Jaapanis ja Hiinas). Lõuna-Ameerika vaestes piirkondades on tavaline kasutada vaid lusikat. Aafrikas süüakse enamasti kätega.

13.

Milline viis sulle kõige mugavam tundub?

Kas üks on loodussõbralikum kui teine, nt võrdle söömis-pulkadega ja käega söömist? (Ainuüksi hiinlaste ühekordsete söömis-pulkade jaoks võetakse aastas maha umbes 25 miljonit puud.)

Kas reisides on oluline süüa nii, nagu kohalikud seda teevad? Miks (mitte)?

Kongo küla lapsed ei virise toidu pärast mitte kunagi.

Pildil söövad vennad Pogbire (5 a) ja Bogroug (3 a) riisi. Neil ei ole kodu ega kööki, neil pole ka ema-isa, kes nad lasteaeda saadaks. Ema neil küll on, aga ta on väga vaene ega jaksa laste eest hoolitseda. Tihti on neil poistel kõht tühi. Nad ei ole mitte kunagi öelnud, et neile toitu ei maitse. Nad söövad alati ära kõik, mis neile antakse, ja on tänulikud.

Pogbirel ja Bogrougil on kombeks kõike jagada ja toiduportse koos süüa. Kui juhtub, et toitu on väga vähe, hoolitseb vanem vennake, et noorema kõht enne täis saab. Mitte kunagi ei jäta nad toitu järele, sest see on nende jaoks tõeliselt väärtuslik.

Kas sina oskad väärtustada seda, et iga päev süüa saad? Iga aasta sureb maailmas miljoneid lapsi (tuhanded koolitäied) sellepärast, et neil pole süüa.

Foto on tehtud 2010. aastal. Aasta aega hiljem pole väike Bogroug suuremaks kasvanud. Tema jume on kahvatu ja juuksed oranžikad. See näitab, et ta on kehvverene ja näljas. Bogroug on jõuetu ega ole ikka veel rääkima hakanud. Ta on täiesti emotsioonitu, kui võõras tädi ta arsti juurde viib. Isegi arsti ei jõua ta peljata. Haiglas kinnitatakse, et alatoitumine on peatanud Bogrougi vaimse arengu.

Alla viieaastasi lapsi, kelle kasv on alatoitumise tõttu pidurdunud, on praegu maailmas ligi 200 miljonit, paljud neist elavad Aafrikas. Just sellised lapsed surevad kergemini haigustesse, nagu kõhulahtisus, malaaria, düsenteeria ja kopsupõletik.

KÜSIMUSI:

- Kui meie ütleme, et me pole päev otsa söönud ja oleme näljas, kas see on sama, mis Aafrika laste nälg?
- Mis on nälg?
- Mis saab Bogrougist ja tema vennast (kodu, tervis, kool)?
- Kas Pogbire ja Bogrougi ema on kirjaoskamatu või kooliharidusega? Põhjenda.
- Miks toitu vahel pirtsutama ajab? Kas toidu eest peab tänulik olema? Kuidas õppida toitu väärtustama?
- Miks me vahel toidu järele jätame? Miks me seda ära viskame? Mida teha, et seda ei juhtuks?
- Kuidas meie oma väikeste vendade-õdede eest hoolitseme? Miks Aafrika lapsed seda teevad?
- Kas raatsiksid oma toiduportsu samamoodi jagada, kui kõht tühi?
- Kui kõht oleks tühi (üks toidukord päevas), kas jõuaksid lasteaias/koolis käia?
- Kas Eestisse tuuakse toitu Aafrikast? (Kakao šokolaadi jaoks, kohv, puuviljad, suhkur.)

14.

Aseemi kodu ees

elekt, jagamine, keskkond, kliima, kodu, kodutööd, kohustused, koostöö, loomad, pere, polügaamia, põllundus, surm, toit, usund, vaesus, vesi, võimalused, võrdõiguslikkus, õed-vennad, üksteise aitamine.

9-aastane tüdruk Aseemi seisab oma kodu ees. On pühapäevahommik ja paljud külaelanikud on kirikus missal. Aseemi mitte, tema hoiab kodu korras ja väikestel õdedel-vendadel silma peal, sest kõik vanemad pereliikmed **teevad põllul tööd**. Parajasti lõigatakse hirssi, mis on kasvanud juba kolm korda pikemaks kui Aseemi. Hirss on külaelanike jaoks väga oluline, sest sellest tehakse iga päev süüa.

Sellest, et Aseemi perekond on põllul, mitte kirikus, saab kergesti aru — maja ees olev kungas viitab, et Aseemi vanemad on **Aafrika põlisusulised**. See kivi moodi asi on tegelikult altar jumalatele, keda nad austavad. Aseemi perel ei olegi vaja kirikus käia, sest nende kirik on kodu juures! Nagu enamiku usundite esindajad usub ka Aseemi perekond ülimasse olendisse, jumalasse, kellega on ühenduses vähem olulised jumalused ja ka surnud esivanemad. Need esivanemad käivad aeg-ajalt oma lähedasi vaatamas ja on ühtlasi ühenduslüliks inimeste ja suurjumala vahel. Selleks et esivanemad ja jumalad oleksid rahul, peab neile kingitusi tegema. Enamasti piisab tavalisest veest — see on kuumas kliimas väärtuslik —, aga vahel harva, korra kuus või korra aastas, tehakse jumalatele meelehead kana või kitse ohverdamisega.

Aseemi maja ees olev kungas on lihtne austamispaik, aga paljudes kodudes on see **kalm ehk hauakungas**. Kongo külas pole ühte suurt kalmistut nagu Eestis kombeks. Inimesed maetakse oma kodu lähedale ning haua peale ehitatakse altar, mida au sees peetakse. Hauaküngaste suuruse ja asukoha järgi on võimalik aru saada, kas sinna alla on maetud mees või naine või laps, isegi inimese staatust on võimalik määrata, mis sest et võõra pilgu jaoks on need kalmud üsna ühesugused ning ilma nimede, kirjade ja kaunistusteta.

Aseemil on väga suur pere — 15 inimest, aga Kongo külas on see üpris tavapärane. Selleks on mitu põhjust. Esiteks on Kongos hoopis teistsugune perekonnatüüp kui meil. Kui Eestis kuulub tüüpilisse perekonda ema, isa ja lapsed, siis Ghanas on levinud **laiendatud perekonna mudel**. See tähendab, et Aseemi perekonnaks on nii tema onud, keda ta kutsus isaks, kui ka onutütred ja -pojad, keda ta kutsus vendadeks-õdedeks; samuti tädid, keda ta hüüab emaks, ja vanaemad-vanaisad. Vanatädisid nimetab ta oma vanaemaks, ja nii edasi, nii edasi... Seepärast on võõral inimesel raske mõista, kes tegelikult on Aseemi *päris* õed ja vennad või *päris* vanavanemad või isegi *päris* ema! Eriti kui nad kõik elavad ühes majapidamises.

Kui sa nüüd arvad, et jutt läks keeruliseks, siis puhka pisut, sest Aseemi perekonnamudel läheb aina keerukamaks. Nimelt on Aseemi isa **polügaamne**, see tähendab, et tal võib korraga olla mitu naist. Aseemi isal Yakubul on kolm naist. Ta elab kõigi oma naiste ja lastega sellesamas foto peal olevas majas. Mitmenaisepidamine hakkab Aafrikas tasapisi kaduma, eriti linnades, aga Kongo külas on veel ligikaudu pooled mehed rohkem kui ühe naisega abielus.

Koos ollakse nagu üks pere, ainult et naised elavad koos oma lastega eraldi ruumides. Aseemi magab ühel madratsil koos ema ja kahe õega.

Samas majapidamises elab ka tema vanaema ja onu pere, aga onu on veel noor ja tal on vaid üks naine ning kaks last.

Aseemi **vanaema** on väga oluline pereliige. Vanu inimesi austatakse sügavalt ning nende eest hoolitsevad kõik lapsed ja lapselapsed. Riigipoolset pensionit vanaemad ja -isad ei saa, kogu hool tuleb perekonnalt.

Aseemile ja tema õdedele **teeb süüa ema**. Ta valmistab süüa söepliidil nagu kõik külanaised. Selleks korjab ta savannist puuoksi, segab need puusõega ja läidab petrooleumi abil. Niimoodi võtab toidutegemine palju aega, isegi kuni paar tundi. Aseemi on emale abiks.

Foto esiplaanil olevad kaks ümarat maja kuuluvad hoopis loomadele. Sinna kogunevad päikese- ja öövarju kitsed, kanad ja pärlkanad. Pildilt paistab ka kõrgendik, millest peab üle astuma, et pääseda perekonna siseõuele. Kõrge astang on loomade tõkkeks.

Tüüpiline Kongo küla maja on muldonn, millel on rookatus, mõnikord ka plekk-katus. Selline looduslik majake ei kuuma päikese käes üle ning on seetõttu heaks varjualuseks. Elektrit ega duširuumi või WC-d Aseemi kodus pole. Ta peseb end veega, mille hommikul kaevult toob. Pesemiseks varjub ta seinaga ümbritsetud katuseeta ruumi, mis selleks puhuks ehitatud. Pissi- ja kangemat häda teeb Aseemi hirsipõllul, mis nende maja ümbritseb. Järgmine maja on alles saja meetri kaugusel.

Mõista-mõista — kes elavad onnides, mis on alumisel fotol? (õpetaja, palun kata nurgas olev kanapilt algul kinni, nt märkmekleepsuga)

Need kodud on ehitatud kanaperedele, väiksemad onnid on n-ö eraruumid neile kanadele, kes hauduvad tibusid.

KÜSIMUSI:

- Kes sinu perekonda kuuluvad?
- Kas tahaksid ka nii suurt perekonda kui Aseemil?
- Arvuta, kui palju õdesid-vendi sa juurde saaksid — loe kokku oma onu- ja täditütred.
- Kujutle, et elaksid ühes majas koos oma sugulastega (kuni 20 inimest). Mis sellest välja tuleks?
- Kas Eestis austatakse vanainimesi? Kas Eesti vanaemade ja vanaisade eest peab ka hoolitsema?
- Nimeta kõiki usundeid, mida tead. (Suuri usundeid on vähemalt 20, Aafrika traditsiooniliste usundite järgijaid on ca 300 miljonit.)
- Pea meeles, et nii nagu Aseemi elavad maailmas miljonid inimesed, s.t ilma igasuguste sanitaartingimusteta, muld-majakestes, koos suure perekonnaga, polügaamses peres, järgides traditsioonilist usundit jm. Kas teadsid seda? Kas said teada midagi täiesti uut?

15.

Nagbire maapähklitega

eelarvamus, erinemine, haigused, haridus, jalgpall, karjapoiss, keskkond, kirjaoskamatus, kohustused, koolist puudumine, lapstööjõud, loomad, pere, põllundus, sihikindlus, tervis, toit, unistus, vaesus, võimalused, väärtustamine

11-aastane Nagbire on eriliste silmadega poiss. Need on tal hästi suured ja kurvad, kahjuks ka haiged. Tema on üks sellistest poistest, kes peab vahel kooli asemel karjapoisina töötama. Ema ja isa arvavad, et poisi silmad on koolis käimiseks liiga kehvad. Sellegipoolest üritab Nagbire vähemalt poole ajast kooli jõuda ja teistega koos õppida, eriti kuivahooajal, kui lehma pole vaja valvata.

Fotol on Nagbire parajasti koolimaja lähedal varjulise puu all einestamas, jälgides eemalt lehmarkarja. Isegi kui ta koolitundidest osa ei saa võtta, armastab ta koolimaja lähedal istuda ja oma klassikaaslaste jalgpallimängule kaasa elada.

Nagbire sööb värskest mullast tõmmatud maapähkleid. Kas teadsid, et maapähkel ehk arahhis ehk Hiina pähkel sarnaneb väliselt oaga? Maapähkel on kaunvili, mis küpseb maa all mullas. Kongo külas valmib see 3–4 kuuga ja septembris-oktoobris töötavad inimesed usinasti põllul, sest maapähklid on koristamiseks küpseks saanud.

Dong apelsiniga

keskkond, keskkonnahoid, koostöö, leidlikkus, loomad, (plast)prügi, tervis, toit.

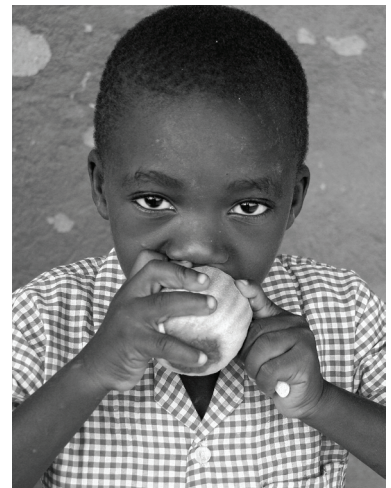
Kuidas süüa apelsini nii, et mitte midagi ei jää järele ja pärast ei pea nõusid pesema?

Kuueaastane Kongo poiss Dong teeb nii nagu Aafrikas kombeks: ta laseb ühel abivalmil tädil apelsinilt õhukese kihi maha koorida ning otsa augu lõigata. Nii saab apelsini muljudes imehead mahla. Kui Dong on apelsini tühjaks pigistanud, viskab ta selle maha. Ehkki see on väga halb komme, kaob tühjaks imetud apelsin ruttu, sest varem või hiljem paneb mõni ringi uitav kits või lammas selle nahka. Ka nemad oskavad värskest toidust lugu pidada.

Kui Dong viskab maha kilekoti, on tagajärjed palju tõsisemad. Kilekott laguneb looduses mitusada aastat, isegi kuni 10 sajandit (1000 aastat!). Kui kits selle ära sööb, satub see tema organismi ja teeb palju valu. Iga aasta sureb miljoneid loomi ja linde, sest on söönud inimese poolt maha või merre visatud plastprügi.

KÜSIMUSI:

- Kas sina viskad prügi maha?
- Millist prügi ei tohiks kunagi maha visata?
- Kui lähedal prügikasti pole, mida siis prügiga teha (nt kommpaberiga)?
- Mida kilekoti asemel poes kasutada? (Riided kotti või üht kilekotti palju kordi.) (Iga aasta antakse inimestele kuni triljon kilekotti, vaid mõni protsent neist läheb taaskasutusse!)
- Mis on plastprügi?
- Kumb on lapsele parem: kas apelsin või limonaad? Miks?
- Kuidas sina apelsini sööd? Leia erinevaid viise.

Fufu

keskkond, kliima, koostöö, põllundus, toit, töökus, väärtustamine

Ghana ja terve Lääne-Aafrika põhitoiduks on *fufu*. Tavaliselt valmistatakse *fufu* kas keedetud jamsist, maniokist või jahubanaanist. Kongo külas kasutatakse enamasti jamssi, mille keedetud tükid pannakse puitanumasse ja hakatakse seda siis hiigelsuure nuiaga tampima. Selline töö nõuab palju rammu, sest hoogne sötkumine kestab ligikaudu pool tundi; ning vaja läheb ka tõelist osavust, sest selle lühikese hetke jooksul, mil hiigelnui õhus vihiseb, lisab kokk anumasse vett ja liigutab segu imekiiresti. Tulemuseks on ühtlane tainjas mass, millele valatakse peale kaste. Väga levinud on purustatud maapähklitest keedetud kaste.

Kongo külas on üks toit veel populaarsem kui *fufu*, selle toidu nimi on Tuo Zafi ehk TZ. TZ on keedetud hirsimass kastmega. Lapsed söövad seda iga päev ja armastavad oma toitu väga. Nad usuvad, et see teeb nad tugevaks ja haigustele vastupidavaks.

KÜSIMUSI:

- Mis on Eesti rahvustoit? Milline Eesti toit maitseb kõige paremini?
- Kongo külas tehakse süüa ainult neist asjadest, mis kohapeal kasvavad. Kas Eestis on ka nii (olnud)?
- Mis tera-, juur- ja puuviljad Eestis kasvavad?
- Kuidas sina süüa teeksid, kui elektrit poleks? (Kongo külas kasutatakse söepliiti, ingl coal pot.)
- Kas oled kuulnud toitudest, mida pole kunagi maitsnud, aga tahaksid? Millist Kongo küla toitu tahaksid proovida?
- Kas oled ise süüa teinud? Mida?
- Milline toit on kasulik, milline mitte?

Rita pähkleid pühkimas

kohalik keel, keskkond, kliima, kodutööd, pere, põllundus, surm, toit, töökus, võimalused, üksteise aitamine

9-aastane Rita on kaotanud mõlemad vanemad ja elab vanaemaga. Õnneks on tema vanaema Azumah veel noor ja tegus ning saab Rita kasvatamisega hästi hakkama. Ta müüb turul *kulikuli*’sid. Niimoodi nimetatakse maapähklitest tehtud komme, mis külalastele väga meeldivad. Selleks teeb vanaema maapähklitest pasta (nagu see, mis meil poes müüakse), veeretab sellest kommisuurused tükid ja fritib neid maapähkliõlis. Tulemuseks on kõvad maapähklikommid, mille kohalikuks nimeks on *kulikuli*.

Paljud lapsed küpsetavad maapähkleid lihtsamal viisil. Nad panevad need koos kaunaga lõkketuhasse, nagu meie küpsetame kartuleid. Seda kutsutakse pähkli röstimiseks.

Kui maapähklid mullast välja tõmmatakse, on nad pisut toored. Et need kenasti küpseks saaksid, laotakse koduõu pähkleid täis. Siis saab päike neid kuivatada.

Fotol pühib Rita kokku koduõuel kuivavad maapähklid, sest õhtu on kätte jõudnud, kohe läheb pimedaks ja põrandale on ruumi vaja.

16.

Kameeleon

eelarvamus, erinemine, keskkond, kliima, kohalik murre, koostöö, leidlikkus, loomad, narrimine, väärtustamine

Aafrikas elab palju-palju loomi, keda Eestis pole võimalik kohata. Eesti looduses ei jääks nad ellu, sest iga loom on kohastunud selle kliimaga, kus ta on sündinud.

Pildil on loom nimega **KAMEELEON**, kellele meeldib elada just Aafrikas, kui õhk on niiske ja kuum.

Kameeleon on kuulus väga eriliste omaduste poolest. Mis need on?

VÄRV Kameeleon oskab kiiresti enda värvi muuta. Ta on roheline, kui tunneb end rahulikult ja sammub mööda rohelisi lehti. Okstele liikudes muutub ta pruuniks, et taustaga ühte sulada ja teistele märkamatuks jääda. Vihasena võib ta isegi punaseks muutuda. Must värv näitab aga, et see loomake on šokis ning kardab oma elu pärast. Kameeleoni värv sõltub seega nii tema tausta värvusest, meeleolust (ärritus, hirm), seisundist (nälg, janu, oht) kui ka temperatuurist.

VEDRUKEL Kameeleon on aeglane ja kohmakavõitu, aga armastab süüa putukaid. Kuna ta liigub väga aeglaselt, aga putukad on väledad, kasutab kameeleon oma erilist keelt. Ta liigub putukale natuke lähemale ja siis siuhti! viskub ta suust välja pikk keel, mille ots kleepub putuka külge ning tõmbab selle kameeleoni suhu. Kameeleoni keel võib olla isegi pikem kui tema keha.

SILMAD Kameeleon oskab oma ümmargusi silmi igas suunas liigutada, ta näeb nendega isegi selja taha. Ka oskab ta vaadata samaaegselt ühe silmaga alla ja teisega üles, ühe silmaga ette, teisega selja taha. Tema silmad ei sõltu teineteisest. See on väga vajalik oskus, sest siis saab kameeleon ühe silmaga jälgida, et keegi teda ründamas pole, ja teise silmaga ise mõnd isuäratavat putukat seirata. Kameeleon teab kogu aeg, mis tema ümbruses toimub.

Vaatamata sellele et kameeleon on kaitsetu ega tee inimesele liiga, arvavad paljud Aafrika lapsed, et ta on paha. Nad ei taha temaga kokku puutuda, sest neile on räägitud, et kui kameeleon kedagi hammustab, sureb see inimene ära. Muidugi pole see tõsi, aga uskumustel on suur jõud.

Kui Kongo küla peal kutsutakse kedagi kameeleoniks, tahetakse öelda, et see inimene pole usaldusväärne või valetab palju. Kameeleoni kohta liigub palju legende ja eelarvamusi, mis teevad talle liiga ainult sellepärast, et ta näeb eriline välja, käitub ja liigub teistmoodi. Tegelikult on ta väga armas ja ohutu loom ning teda tuleb kõrgelt hinnata, sest muu hulgas püüab ta ju putukaid, kes inimesi tüütavad.

KÜSIMUSI:

- Kas vahel juhtub ka inimeste hulgas nii, et kedagi kiusatakse ainult tema teistsuguse välimuse pärast? Mida siis teha (kiusata, kiusaja, pealtnägijad, klassikaaslased, õpetaja)?
- Kas ka inimese välimuses midagi muutub, kui ta ärritub, hakkab kartma või on lõõgastunud?
- Mis on eelarvamus? (*Ette valmis arvamus kellegi/millegi kohta. Sageli tõrjuv või negatiivne.*)
- Kujuta ette, et elame maailmas, kus kellelgi pole eelarvamusi. Milline maailm see oleks? Kirjelda mõnd tavaolukorda selles maailmas.
- Kas Eestis elab loomi, keda peab kartma?
- Kas Eestis elab loomi, keda kujutatakse palju hirmsamana, kui nad tegelikult on? Kas neile omistatakse kehvi iseloomujooni, nt raamatutes ja multifilmides? (*Rebane, hunt, jänes jm.*)
- Kuidas käituda, kui näed looma, keda kardad?
- Kas kameeleon meenutab ka mõnd Eestis elavat looma?
- Miks ei ole hea kameeleoni Eestisse tuua?
- Kuidas kameeleon poegi saab? (*Muneb.*)
- Kas Eestis ka kellegi pojad munadest tulevad? (*Lindudel, sisalikel, roomajatel, putukatel.*)
- Kas Eesti sisalikel on sama pikk keel kui kameeleonidel? (*Ei.*)
- Kujuta ette, et suudad näha selja taha? Mis olukorras see kasulik oleks? Mida põnevat ette võtaksid?
- Kas ka Eesti metsades elab keegi, kes suudab selja taha vaadata? (*Öökull.*)

17.

Külaemis

eelarvamus, erinemine, keskkond, keskkonnahoid, kliima, kohalik murre, koostöö, leidlikkus, loomad, põllundus, toit, väärtustamine

Sellised toredad sead jalutavad Kongo küla peal vabalt ringi, aedikusse neid panda, sest sead tahavad palju süüa ja seda on neil kergem ise küla pealt otsida.

Sea suur söögiisu on ka üks põhjustest, miks enamikul külaelanikel sigu pole: paljudel inimestel pole ju endalgi piisavalt toitu.

Seal on aga üks hea omadus: ta on kõigesööja, talle kõlbavad nii taimed kui liha. Ta ei pirtsuta ja puhastab küla toidujäänustest, mis keegi maha on visanud. Nii käitub siga nagu külakoristaja, ta sööb isegi tee peale sattunud junnid ära.

Ainult saagikoristusajal, kui põldudel hakkab kasvama hirss, tomatid, maapähklid ja maguskartul, ei lasta sigadel vabalt ringi jalutada, sest siis lähevad nad tõenäoliselt võõra inimese põllu peale sööma ja sellest võib paksu pahandust tulla.

Siga on väga intelligentne loom ja inimesele palju sarnasem kui paljud teised loomad. Neile võib näiteks lihtsasti igasugu trikke õpetada.

Kõigel, mida siga teeb, on tegelikult mõistlik põhjus — meie, inimesed, ei saa sellest lihtsalt aru. Näiteks kuivanud pori tema seljal on tõhus kaitse putukate ja päikese vastu.

Seale ei meeldi kuum Aafrika päike, ta võib isegi päikesepiste saada ja ära surra nagu inimenegi. Kuivanud porikiht on sea jaoks nagu päikesekreem, mis kaitseb teda kahjulike kiirte ja kuumuse eest.

Seal on huvitav nina, mida kutsutakse kärsaks. Selle abil saab ideaalselt mullas sonkida ja süüa otsida. Lisaks tunneb see väga hästi lõhnu, palju paremini kui inimese nina. Siga saab isegi koera asemel kasutada, kui on vaja lõhnataju abil midagi üles leida.

Seapere liikmetel on eesti keeles ilusad nimed: sea ema on emis, isa kult ja poegi võib kutsuda nii pörsasteks kui notsudeks. Kongo külas räägitakse nabti keelt. Sealsed lapsed kutsuvad suurt siga sõnaga *kurikuri* ja pörsake on nende keeles *kurikuribil*.

Siga kasvatatakse selleks, et temast liha saada.

See siga, kes meie metsas elab, on kodustatud sea kauge esivanem — tema nimi on metssiga.

18.

Külaloomad

keskkond, kliima, kodutööd, kohustused, koostöö, loomad, põllundus, sõprus, toit, töökus, vaba aeg, vaesus, võimalused, väärtustamine

Kongo külas jalutades võid kindel olla, et kohtud nii mõnegi loomaga. Kõige rohkem jalutab küla peal **KITSI**. Nemad on väga levinud ja kasulikud koduloomad, kes aitavad inimestel toime tulla. Kitsest saab liha, et süüa, ja kitsepoegi saab ka müüa, et saadud raha eest midagi vajalikku osta.

Samuti on kitsedel oluline roll kohalikes traditsioonides. Näiteks kui mees tahab oma armastatud naisele kosja minna, võtab ta kaasa neli kitse, et need pruudi vendadele kinkida. Siis võtavad vennad külalise hästi vastu. Naise emale-isale tuleb hiljem aga sama palju lehma kinkida ja see on palju-palju kallim ettevõtmine.

Kitsede eest hoolitsevad tavaliselt poisid. Nemad joodavad loomi või viivad need ühelt karjamaalt teisele. Pärast koolipäeva on see laste külapoiste kohustus.

Mängida kitsedega palju ei saa, sest nad on aravõitu ega lase inimest kergesti ligi. See-eest on neil väga naljakad hääletsused.

EESEL on väga tubli loom, kes on inimestele juba tuhandeid aastaid abiks olnud. Eestis neid palju pole, aga Aafrikas tegeleb enamik inimesi põlluharimisega ning eesel on suureks abiks, kui on vaja koormatait põllusaadusi vedada. Lisaks on eesliga tore ratsutada ja seda meeldib lastele väga teha!

KOERI ja kasse on Eesti laste kodudes palju rohkem kui Kongo külas. Muidugi meeldivad loomad ka sealsetele lastele, aga kuna vahel (eriti põuaperioodil) kodus süüa pole ja selle hankimiseks peab vaeva nägema, siis ei saa pidada loomi, kes tahavad küll süüa, aga tööd eriti ei tee. Oluline on, et loomast oleks ka praktiline kasu, näiteks eesel aitab koormaid kanda, härg tõmbab atra ja kitsest saab liha. Kui perel pole süüa, on lemmiklooma pidamine liigne luksus. Mõnel perel siiski on kodus kass või koer; pealegi, kassid aitavad ju hiiri püüda.

Pildil on 11-aastane tüdruk Bugrema, kellel on kodus kutsikas.

Koduloomi kohtab külas veel: sigu ja lambaid, lehma ja härgi. On ka kanu ja kalkuneid, eriti palju peetakse aga pärlkanu.

Lisaks tüüpilistele koduloomadele elab Kongo külas, aga eriti selle ümber laiuvast savannis, palju muid huvitavaid loomi: suuri ja väikesi sisalikke, krokodille, tüügassigu, metskasse, siile, nahkhiiri (ka vampiirnahkhiiri!), tiigreid ja leopardi, kameeleone ja konni, vahel satub sinna ka mõni elevant. Savannis elab ka palju madusid, nii mürgiseid kui ohutuid madusid. Kõige suurem neist on püüton, kes küll mürgine pole, aga tuleb vahel külasse loomi jahtima (sigu, kitsi, koeri, kanu).

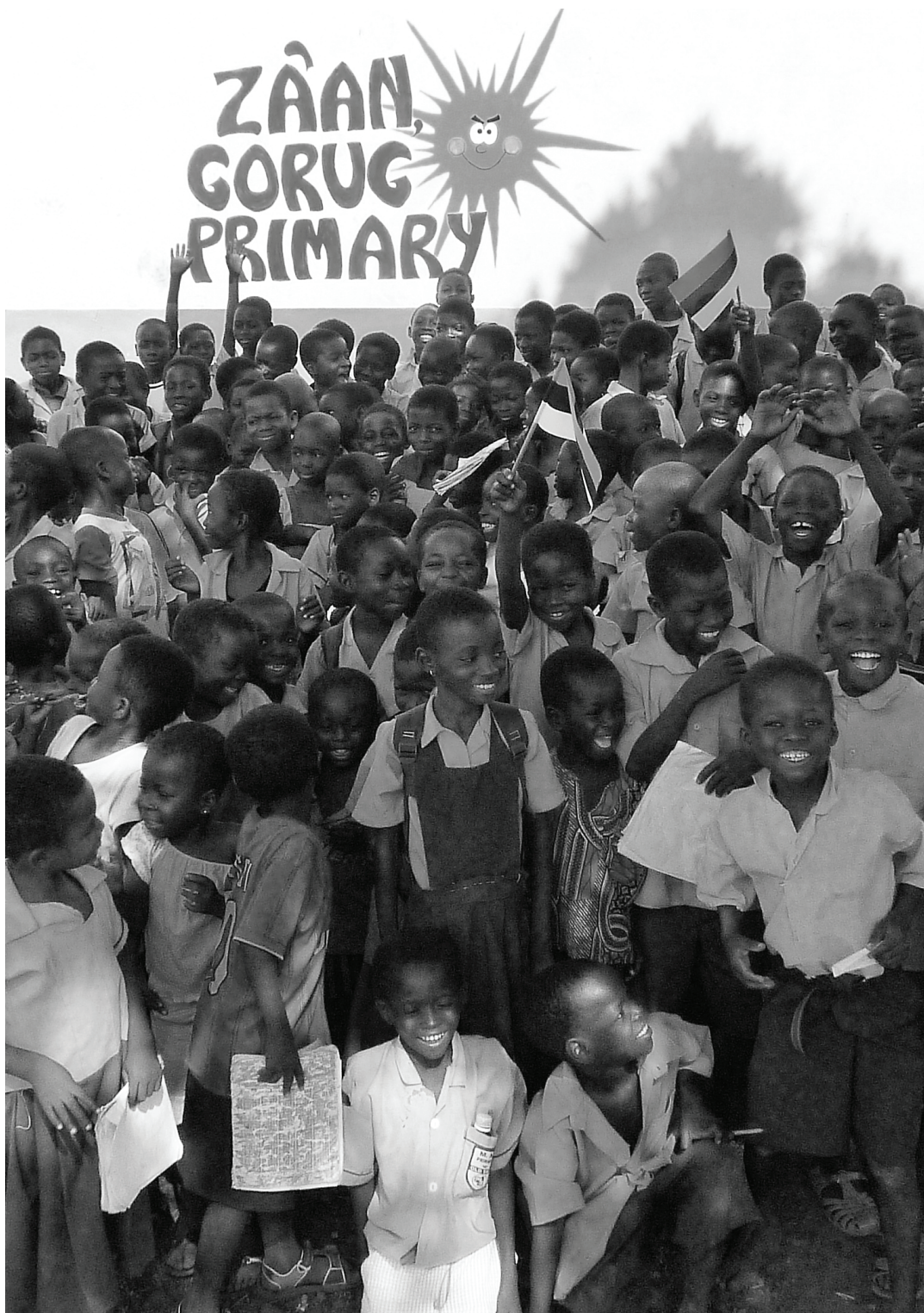
AHV ei ole koduloom ja talle meeldib elada metsas, mis on tema kodu, aga vahel juhtub, et mõni inimene püüab ahvi kinni ja toob koju. Nii tegi ka üks Kongo küla mees. Selline tegu on väga vastutustundetu. See ahv ei saa enam kunagi metsa tagasi minna, isegi kui keegi ta vabaks laseks, sest metsas elavad loomad ei võta teda enam omaks. Sellepärast ei tohi metsloomi kunagi koju tuua ainult selleks, et temaga mängida.

KÜSIMUSI:

- Mis loomi ja linde oled näinud Eesti külates?
- Kas linnakodudes elavad teistsugused loomad kui maal?
- Kas mõnesid loomaliike leidub nii Eestis kui ka Kongo külas?
- Milliseid loomi pole sa kunagi näinud?
- Millist Aafrika looma oled näinud Tallinna loomaaias? Millist metsas?
- Millist Ghana looma tahad kõige rohkem oma silmaga näha?
- Kuidas savann meie metsast erineb?
- Miks ei sobi metsloom koduloomaks?
- Miks metsloomad olulised on? (Võrdluseks: Lääne-Euroopas enam metsloomi praktiliselt pole ja karud elavad vaid loomaaias ja muinasjuttudes. Eestis on u 500 karu, 150 hunt, 600–900 ilvest, 10 000 põtra, üle 10 000 metssea, 16 000 kobrast, üle 140 000 kitse.)
- Kas loom võib inimesele sõber olla?
- Kuidas loomad inimestele kasulikud on?
- Miks paljudel Kongo küla lastel ei ole kodus lemmikloomi?
- Kas sina hoolitsesid mõne looma eest?
- Miks öeldakse, et koer on inimese parim sõber, aga kass rändab omapäi?

MÄRKSIÕNAD:																			
Alatoitumus	3	12	13																
Anne	4	6	7	12															
Eelarvamus	4	9	10	12	13	15	16	17											
Eesmärgid	5	6	9																
Elekter	6	8	14																
Erinemine	6	8	12	15	16	17													
Haigused	3	11	12	13	15														
Haridus	1	4	5	6	13	15													
Heldus	6	7	9	13															
Jagamine	5	6	7	8	9	10	13	14											
Jalgpall	9	15																	
Karjapoiss	5	15																	
Keskkond	1	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18		
Keskkonnahoid	9	11	13	15	17														
Kirjaoskamatus	5	6	13	15															
Kliima	1	3	9	10	11	12	14	15	16	17	18								
Kodu	8	12	13	14															
Kodutööd	1	6	8	10	11	14	15	18											
Kohalik murre (nabt)	5	15	16	17															
Kohustused	1	3	5	6	8	10	11	14	15	18									
Kool	1	2	3	5	6	7	9	10											
Koolist puudumine	1	5	13	15															
Koolitee	1	6																	
Koostöö	4	5	6	7	8	9	10	11	13	14	15	16	17	18					
Lapstööjõud	5	11	15																
Lasteaed	1	2	3	4	12	13													
Leidlikkus	4	5	7	8	9	15	16	17											
Loomad	2	5	14	15	16	17	18												
Muusika	8																		
Mängud	7	8	9	10															
Mänguasjad	4	7	9																
Narrimine	12	16																	
Nälg	13																		
Pere	3	5	6	11	12	14	15												
Poisipea	12																		
Polügaamia	14																		
Prügi	9	15																	
Põllundus	5	14	15	17	18														
Rõõm	4	7	8	9	11														
Sihikindlus	1	5	6	7	9	15													
Sport	7	9																	
Surm	3	11	12	13	14	15													
Sõprus	5	6	7	8	9	10	18												
Tervis	3	11	12	13	15														
Tants	8	11																	
Toit	5	11	12	13	14	15	17	18											
Töökus	5	6	11	15	18														
Tüdrukute haridus	1	3	11																
Unistus	5	6	9	12	15														
Usund	14																		
Vaba aeg	5	6	7	8	9	11	18												
Vaesus	2	3	4	5	6	7	9	10	11	12	13	14	15	18					
Vesi	8	10	11	14															
Võimalused	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	13	14	15	18					
Võrdõiguslikkus	11	14																	
Väärtustamine	4	5	6	7	8	9	11	12	13	15	16	17	18						
Õed-vennad	1	2	5	10	13	14													
Õpihimu	1	2	5	6	7														
Üksteise aitamine	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	13	14	15						

Gorugi algkooli õpilased saadavad tervitusi oma sõpradele Rapla Vesiroosi gümnaasiumis (2011).